

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Versijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 800fr. per jaar

Postcheckrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie: Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 - Antwerpen

Vlaamse Juristenvereniging

XXIV^{ste} Rechtskundig Congres te Antwerpen op 23 mei a.s.

Sectie Burgerlijk Recht

DE RECHTEN VAN DE OVERLEVENDE ECHTGENOOT

Preadvies van Prof. Dr. G. BAETEMAN, Staatsraad, Professor aan de V.U.B.
en Mr. A. VASTERSAVONDS, Advocaat bij het Hof van Beroep, assistent aan de V.U.B.

Inleiding.

Het erfrecht zoals wij het heden kennen verschilt heel weinig van het erfrecht dat in de Code Napoléon werd vastgelegd. Het is een van de delen van ons burgerlijk wetboek dat noodzakelijk eerder de invloed van de vooruitgang en van de veranderde maatschappelijke opvattingen moet ondergaan dan dat de wetgever hierin vernieuwing zou brengen en nieuwe beginselen zou doen aanvaarden.

De wetgever is inzake het erfrecht weinig gebiedend geweest, en met uitzondering van de beschikkingen betreffende de reservataire erfgenamen en het reservataire aandeel laat hij volledige vrijheid: de erfflater kan zelf bepalen wie zijn erfgenaam zal zijn en in welke mate. Het erfrecht volgt eerder de gewoonten en gebruiken en ondergaat de invloed van een zich voortdurend wijzigende maatschappij. Meer in het bijzonder nog, wanneer het gaat om het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, kan dit worden vastgesteld: zijn het niet de structuur zelf van het gezin, de idee die men zich vormt omtrent de rol en de taak van de echtgenoten en van hun onderscheidene plaats in het gezin en in de hele familie, die zullen bepalen wat in een wetsbeschikking overeenkomstig de wensen en eisen van de huidige maatschappij moet opgenomen worden?

De wet zal zich slechts met enige vertraging aanpassen aan gewijzigde toestanden en ideeën, zodat de evolutie ervan een al te grote achterstand heeft op de evolutie in de samenleving.

Onlangs (17 februari 1969) (Ann. Senaat, zitting 1968-1969, nummer 200) werd neergelegd het « Ontwerp van wet tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot », dat als basis zal dienen voor de besprekingen.

Historisch overzicht.

De Romeinse familie was een zeer gesloten gemeenschap die onder de leiding stond van de pater familias.

De goederen behoorden toe aan de familie en het was de pater familias die het beheer ervan bezat. Bij zijn overlijden kwamen de goederen toe aan zijn descendenten die rechtstreeks onder zijn gezag stonden, hoewel hij ook het recht had een erfgenaam aan te duiden, wat evenwel slechts gebeurde zo er geen descendenten waren. Vastgesteld dient te worden dat aldus de echtgenoten elkaars erfgenaam niet konden zijn.

Wanneer het de echtgenoten wel toegelaten was onder elkaar overeenkomsten ten bezwarende titel af te sluiten, dan waren de schenkingen tussen echtgenoten daarentegen nietig, daar de invloed van de ene echtgenoot op de andere al te groot zou kunnen zijn.

Aan de ontstentenis aan erfrecht en het verbod tot schenken werd enigszins verholpen door aan de langstlevende echtgenote toe te kennen de « actio rei uxoriae » waardoor het haar mogelijk was haar huwelijksgoed geheel of ten dele terug te vorderen.

Eveneens ontstond de instelling van het legaat van het vruchtgebruik, waarbij het de langstlevende echtgenote mogelijk werd gemaakt verder te leven zonder de goederen aan de wettige erfgenamen te ontnemen. (zie De Page, Traité, T. IX, nr. 325).

* * *

De toestand is praktisch dezelfde in het Oud Recht: het gewoonte-erfrecht is, zoals het Romeins Recht, eveneens

beheerst door het belang van de familie: de intestate erfopvolging was de regel, terwijl het gewoonterecht zich meer en meer zal inspannen om de goederen in dezelfde familie te behouden: «paterna paternis, materna maternis» wordt de regel (Pothier, *Traité des successions*, ch. II, section III, art. 4), zodat niet alleen de echtgenoten van elkaars erfenis worden uitgesloten, doch eveneens de schenkingen (zo onder de levenden als bij testament) tussen hen niet toegelaten zijn.

Ook hier ontstaat een recht voor de echtgenote, waardoor het haar mogelijk moet worden gemaakt verder te leven: «le douaire», waardoor de langstlevende echtgenote ook een vruchtgebruik krijgt op een gedeelte van de goederen van haar vooroverleden echtgenoot.

* * *

Door de wet van 17 nivose jaar II werd de gelijkheid onder de erfgenamen hersteld: de langstlevende echtgenoot ontvangt de helft van de gemeenschap en is tot de nalatenschap van de eerstoverledene geroepen bij gebrek aan bloedverwanten.

* * *

Het Burgerlijk Wetboek behoudt het beginsel van de gelijke verdeling van de gemeenschap en laat de langstlevende echtgenoot erven na de bloedverwanten in erfelijke graad (wettige en natuurlijke) (zie art. 767 B.W.). Naar Laurent (*Principes de Droit civil français* - T. IX, 155) beweert zouden er bij de wetgever geen bijzondere redenen hebben bestaan voor het uitvoeren van deze regel: «Quand on recherche les motifs de cette innovation, l'on est confondu de voir que c'est légèreté d'esprit, ou ignorance inexcusable.» Bij de bespreking trachtte men evenwel de ingevoerde regeling te rechtvaardigen: «Le conjoint survivant quelque étroit que fût le lien qui l'unissait avec le défunt, appartient à une famille étrangère.» (Siméon, *Discours* nr. 26 - Locré, T. V, p. 137), terwijl volgens anderen de echtgenote voldoende voordelen zou kunnen trekken uit de gelijke verdeling van de gemeenschap, die als wettelijk stelsel werd aanvaard, en waarin de opbrengst van de arbeid van de man toch van overwegend belang zou zijn.

Het stelsel van het Burgerlijk Wetboek zal in België een wijziging ondergaan met de wet van 20 november 1896. Wellicht beïnvloed door de Franse wet van 9 maart 1891 (zie *infra*) bevat zij beschikkingen van tweeërlei aard:

— De langstlevende echtgenoot heeft een erfrecht: de wet behoudt het beginsel van de erfopvolging in volle eigendom wanneer de overleden echtgenoot noch wettige noch natuurlijke bloedverwanten nalaat, terwijl ze een erfopvolging in vruchtgebruik invoert in de andere gevallen (artikel 767, II, § 1).

— Is de langstlevende echtgenoot behoeftig, dan heeft hij recht op een uitkering tot onderhoud ten last van de nalatenschap (artikel 205 B.W.).

Op dat ogenblik reeds wenste de wetgever nog verder te gaan, en had hij zelfs de langstlevende echtgenoot willen vermelden onder de erfgenamen van de eerste rang en zelfs als reservataire. (Parlem. handelingen, Kamer, zitting van 26 februari 1896, p. 718 - Parlem. handelingen, Kamer, zitting van 13 maart 1896, p. 870 en 871). Hieraan werd evenwel verzaakt daar dergelijke wijzigingen de herziening van verschillende andere beschikkingen met zich moest brengen. De wijzigingen ingevoerd door de wet van 1891 werden slechts als voorlopig aanzien maar bestaan nog steeds zonder verdere aanvulling...

* * *

Was het erfrecht van de langstlevende echtgenoot bij het opstellen van het Burgerlijk Wetboek beperkt, dan

werd beslist dat het beschikbaar gedeelte toch een aanzienlijk deel van de nalatenschap moest zijn: artikel 913 B.W. voorziet een minimum beschikbaar gedeelte van 1/4 in volle eigendom, welke ook het aantal kinderen moge zijn.

Artikel 1094 (voorkomende onder Hoofdstuk IX: Beschikkingen tussen de echtgenoten) werd blijkbaar niet aangepast aan de bepaling van artikel 913 B.W.

Het voorziet inderdaad naast het beschikbaar gedeelte van artikel 913 eveneens de mogelijkheid te beschikken over een bijkomend deel in vruchtgebruik (van 1/4 zo hij kinderen achterlaat en van het volledige andere deel der nalatenschap bij gebreke aan nakomelingen).

* * *

Wanneer artikel 1094 in België tot op heden onveranderd is gebleven, werd het meermalen gewijzigd in Frankrijk. De wet van 11 februari 1900 verminderde het bijzonder beschikbaar gedeelte ten voordele van de langstlevende echtgenoot met het vruchtgebruik, zodat ten zijnen voordele enkel kon beschikt worden over het beschikbaar gedeelte voorzien ten voordele van een vreemde. De toestand van de langstlevende echtgenoot werd opnieuw verbeterd door de wet van 3 december 1930, waarbij aan artikel 1094 terug werd toegevoegd: «...et, en outre, de la nue propriété de la portion réservée aux ascendants par l'article 914 du présent code.» Aan de langstlevende echtgenoot wordt terug een bijzonder beschikbaar gedeelte toegekend, doch niet meer in vruchtgebruik, zoals in de oorspronkelijke tekst van het B.W. en ons systeem dus, doch wel in naakte eigendom. De wijziging van 3 december 1930 werd door verschillende auteurs aangevallen. (Planiol, *Droit civil*, T. III, p. 928; Jossierand, *Droit civil*, P. III, p. 1063; Capitant, D.H. 1931, Chron. 15).

Artikel 1094 werd dus tweemaal gewijzigd met betrekking tot het geval waarin de langstlevende echtgenoot geen kinderen nalaat. De wet van 13 juli 1963 zal nogmaals artikel 1094 wijzigen en dit door de tweede alinea van dit artikel te vervangen door volgende tekst: «Pour le cas où l'époux donateur laisserait des enfants ou descendants, il pourra disposer en faveur de l'autre époux soit de la propriété de ce dont il pourrait disposer en faveur d'un étranger, soit d'un quart de ses biens en propriété et des trois autres quarts en usufruit, soit encore de la totalité de ses biens en usufruit seulement.

Lorsque la libéralité faite, soit en propriété et usufruit, soit en usufruit seulement, portera sur plus de la moitié des biens, chacun des enfants ou descendants, en ce qui concerne sa part de succession, aura la faculté d'exiger, moyennant sûretés suffisantes et garantie du maintien de l'équivalence initiale, que l'usufruit soit converti en une rente viagère équivalente. Toutefois cette faculté ne pourra pas s'exercer en ce qui concerne l'usufruit du local d'habitation dans lequel le conjoint gratifié avait sa résidence principale à l'époque du décès et l'usufruit des meubles meublants garnissant ce local.

Les enfants ou descendants pourront, nonobstant toute stipulation contraire du disposant, exiger, à l'égard des biens soumis à l'usufruit, qu'il en soit dressé inventaire ainsi qu'état des immeubles, qu'il soit fait emploi des sommes et que les titres au porteur soient, aux choix de l'usufruitier, convertis en titres nominatifs ou déposé en banque ou chez un agent de change.»

Het wetsvoorstel dat aanleiding gaf tot deze wijziging werd neergelegd op 9 november 1960 door E. Rabouin, notaris en senator, die oordeelde dat «Le recours à une interprétation extensive des dispositions de l'art. 1094 par l'application conjointe de l'article 913 se trouvant ainsi exclu, le seul moyen de remédier à cette situation défavorable matériellement et humiliante moralement pour le conjoint survivant est de remplacer des dispositions concernant les donations en pleine propriété, contenus dans

l'article 1094, al. 2, par une simple référence à l'article 913. D'autre part, en ce qui concerne les donations en usufruit... on sait que les enfants, propriétaires de l'autre moitié de la succession, peuvent provoquer la vente de l'ensemble de celle-ci. Il semblerait donc équitable d'autoriser le conjoint à recueillir la totalité en usufruit, ce qui, sans porter atteinte au droit de propriété des enfants et descendants, permettrait au survivant de leurs parents, isolé par la mort de son époux ou de son épouse, et peut-être âgé et malade, de terminer sa vie sans voir le patrimoine familial dispersé et ses conditions matérielles d'existence bouleversées. »

Door de wet van 13 juli 1963 werd eveneens artikel 1098 gewijzigd: « L'homme ou la femme qui, ayant des enfants ou descendants d'un autre lit, contractera un mariage subséquent, ne pourra disposer en faveur de son nouvel époux que de ce dont il pourrait disposer en faveur d'un étranger.

Sauf volonté contraire et non équivoque du disposant, chacun des enfants ou descendants du premier lit aura, en ce qui le concerne, la faculté de substituer à l'exécution de la libéralité en propriété l'abandon de l'usufruit de la part de succession qu'il eût recueillie en l'absence du conjoint survivant. Ceux qui auront exercé cette faculté pourront exiger l'application des dispositions du dernier alinéa de l'article 1094. »

Het artikel 1098 laat inderdaad toe meer te geven aan een vreemde dan aan de tweede echtgenoot. Hieraan heeft men willen verhelpen « en reconnaissant ainsi que la femme fait partie de la famille, en considérant le ménage » (E. Hugues, sénateur), doch « il convient, semble-t-il, de n'accorder au conjoint que la possibilité de recueillir ce dont pourrait bénéficier un étranger, afin de sauvegarder les droits des enfants du premier lit. » (E. Rabouin, sénateur).

* * *

Waar, in Frankrijk en België, het Burgerlijk Wetboek wordt gewijzigd, door de langstlevende echtgenoot een deel in vruchtgebruik toe te bedelen, neemt de Nederlandse wetgever deze regeling niet over, en wordt het stelsel van het onbezwaarde erfdeel verkozen.

Door de wet van 17 februari 1923 laat de Nederlandse wetgever de langstlevende echtgenoot erven in volle eigendom ten belope van een kindsdeel (Asser, Nederlands Burgerlijk Recht, D. IV, blz. 41), wat dus zijn gelijkstelling met het kind betekent. Daarbij wordt de wettelijke erfopvolging van de bloedverwanten, die vroeger ging tot de twaalfde graad, nu tot de zesde graad beperkt.

Was de langstlevende echtgenoot reeds geroepen tot de erfenis van de eerstoverlevende als onregelmatig erfgenaam, dan wordt dit principe nogmaals bevestigd in de wet van 1923, zonder dat de langstlevende echtgenoot, alhoewel gelijkgesteld met een kind, een reservataire erfgenaam wordt, doch voortaan wel de saisine geniet, zodat de inbezitting niet meer nodig is.

Reeds bij de wetwijziging van 1923 heeft zich het probleem gesteld aan de langstlevende echtgenoot een reserve te geven ofwel een alimentatierecht of « verzorging »; geen van beide voorstellen werd toen in de wet opgenomen. (zie Meijers W.P.N.R., 1921, nr. 2684, bijvoegsel, p. 7). Ook werd voorgesteld een wijziging te brengen aan artikelen 899 en 949 (beschikbaar gedeelte bij tweede huwelijk met bestaan van kinderen uit vorig huwelijk — ons artikel 1098), zodanig dat de achteruitzetting van de tweede echtgenoot zou worden opgeheven. Dit voorstel werd eveneens verworpen (zie Meijers, W.P.N.R. 1920, nr. 2618, p. 141 en volgende).

* * *

Het ontwerp Meijers dat de wijziging beoogt van het erfrecht in Nederland heeft het reservataire aandeel van de langstlevende echtgenoot voorzien, terwijl hem eveneens een recht van voorafnemings van bepaalde goederen (de inboedel) wordt toegekend. Wanneer zoals hoger gezegd, sedert de hervorming van 1923, de langstlevende echtgenoot optreedt samen met de kinderen, voor een kindsdeel, dan heeft het ontwerp Meijers deze regeling behouden. Ook het « verzorgingsrecht van de langstlevende echtgenoot » vindt een plaats in het ontwerp Meijers, alsmede « andere wettelijke rechten » die zijn toestand nogmaals verbeteren: na het overlijden zal hij gedurende zes weken in het bezit moeten gelaten worden van de woning en de huisraad zodanig dat hij geniet van een aanpassingsmogelijkheid en zich niet aan een plotse uitdrijving moet verwachten. (zie Meijers, Het Wetsontwerp tot Wijziging der Erfopvolging, W.P.N.R., 1960, nr. 2616).

* * *

De huidige nadelige toestand van de langstlevende echtgenoot in het Burgerlijk Wetboek vindt in de eerste plaats zijn oorsprong in het oude recht en ook in het gewoonterecht die er voor hebben willen zorgen dat de goederen steeds in de familie zouden blijven. De wil en de geest van de wetgever van 1804 bleven nog gebonden aan de klassieke opvatting van de familie en van de vermogensoverdracht. Eigendom is op dat ogenblik een kapitalistisch concept dat enkel en alleen bestemd is om als een onveranderbare entiteit te worden overgedragen van geslacht op geslacht overeenkomstig de onderstelde wil van de erfflater. (Rodière, in Bulletin de la société de législation comparée, 1937, p. 295).

In de eerste plaats heeft het begrip eigendom een grondige wijziging ondergaan, niet alleen ten aanzien van de inhoud van het begrip, doch eveneens ten aanzien van de omvang. Eigendom wordt niet meer vooral uitgedrukt in onroerend bezit. Het heeft tevens een meer sociale inhoud gekregen en omvat eveneens naast het bezit van onroerende of roerende goederen de capaciteit of mogelijkheid tot opbrengst of aangroei. Niet zozeer het bezit op zichzelf is van het grootste belang, doch wel de aanwending ervan als productieve stof. Ook de omvang van de eigendom is gevoelig gaan veranderen: kende men bij het opstellen van het burgerlijk wetboek alleen het groot-bezit tegenover diegenen die niets bezaten, dan stelt men thans vast dat het groot-bezit verkapt is geworden en overgegaan naar een middenklasse, waartoe het grootste deel der bevolking behoort: diegenen die een eigen huis hebben verworven en waarvoor dit onroerend goed het « kapitaal » uitmaakt, omdat het de zekerheid verschaft onderdak en veilige woonst te hebben.

Ook de familie heeft een aanzienlijke evolutie gekend. Meer en meer is de klassieke opvatting van de familie, destijds bijna onbeperkt in graad, geslonken tot het enge gezin: de ouders met hun kinderen, waarbij thans reeds moet worden vastgesteld dat de kinderen een steeds toenemende zelfstandigheid verwerven die hen reeds vóór het huwelijk uit het gezin losrukt, zodat de ouders meer en meer op zichzelf worden aangewezen, wat hen ook meer en meer doet inzien dat zij ervoor moeten zorgen dat de langstlevende beveiligd wordt, niet enkel en alleen tegenover de verre familie, doch zelfs tegenover de kinderen. Wanneer men daarbij bedenkt dat de nalatenschap van de eerstoverledene zeer vaak enkel en alleen verworven werd dank zij de gemeenschappelijke arbeid van de echtgenoten dan wordt ook gerechtvaardigd dat diegene die langst leeft terecht op deze goederen, vrucht van de samenwerking, aanspraak mag maken.

1. Volle eigendom — Vruchtgebruik.

1. Overeenkomstig artikel 767 van het Burgerlijk Wetboek wordt de langstlevende echtgenoot slechts geroepen tot de nalatenschap van de eerstoverledene wanneer deze geen bloedverwanten in erfelijke graad en ook geen natuurlijke kinderen achterlaat. In dit geval erft de langstlevende echtgenoot in volle eigendom.

In de andere gevallen heeft de langstlevende echtgenoot alleen een recht van vruchtgebruik, te weten: op een gedeelte gelijk aan dat van het wettig kind dat het minst ontvangt (zonder dat dit deel een vierde mag te boven gaan, wanneer de vooroverleden echtgenoot kinderen uit een vorig huwelijk achterlaat); op het geheel van de goederen wanneer hij slechts bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters of afstammelingen van dezen, achterlaat; en op de helft in de andere gevallen.

2. Het is pas door de wet van 20 november 1896 dat het oorspronkelijke artikel 767 met een recht op vruchtgebruik wordt aangevuld. De wet van 20 november 1896 bracht nog enkele andere wijzigingen, geïnspireerd door de Franse wet van 5 maart 1891: zo kan de langstlevende echtgenoot tot voldoening van zijn aandeel in vruchtgebruik zich bij voorkeur het vruchtgebruik van het door de echtgenoten bewoonde huis doen toewijzen, op voorwaarde evenwel dat dit huis geheel in de gemeenschap begrepen was of geheel tot de nalatenschap van de vooroverledene behoort, en mits de waarde daarvan niet groter is dan die van het gedeelte waarop hij een recht van vruchtgebruik heeft.

Onder bepaalde voorwaarden kunnen de erfgenamen eisen dat het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot wordt omgezet in een lijfrente.

3. Het wetsontwerp behoudt het beginsel van de erfopvolging in volle eigendom voorzien in artikel 767, § 1, doch breidt dit recht uit tot de gevallen waarin de eerstoverleden echtgenoot alleen bloedverwanten in zijlijn, andere dan broeders en zusters, of afstammelingen van dezen achterlaat, of bloedverwanten in de opgaande lijn andere dan vader of moeder.

Treedt hij op samen met bevoorrechte bloedverwanten, dan erft hij de helft en treedt hij op met een natuurlijk kind van de de cuius, dan is zijn deel gelijk aan dit van de bloedverwant andere dan de vader en de moeder of de broeders of zusters.

4. Naast een uitbreiding van het erfrecht in volle eigendom, wordt ook de erfopvolging in vruchtgebruik aanzienlijk uitgebreid.

Het ontwerp behoudt het stelsel dat heden bestaat maar voorziet een aanzienlijke uitbreiding ten voordele van de langstlevende echtgenoot die dus kan opvolgen in volle eigendom en/of vruchtgebruik.

De kwestie te weten of de langstlevende echtgenoot moet opvolgen in volle eigendom of in vruchtgebruik, heeft steeds aanleiding gegeven tot veel commentaar. In vele gevallen heeft een opvolging in volle eigendom tot gevolg dat de goederen overgaan van de ene in de andere familie. De voorstanders van het vruchtgebruik beroepen zich in de eerste plaats op het beginsel dat de eigendom in de familie dient te blijven. Verder wijzen zij er op dat het toekennen van een vruchtgebruik voordeliger uitvalt voor de langstlevende echtgenoot omdat het vruchtgebruik veelal een grotere hoeveelheid goederen tot voorwerp heeft dan dit het geval zou zijn indien hij in volle eigendom zou opvolgen: het zou de overlevende aldus mogelijk zijn verder te leven op dezelfde levensvoet.

De tegenstanders van het vruchtgebruik wijzen er op dat wanneer het behoud der goederen in dezelfde familie wel een geldig beginsel is, de wetgever nochtans herhaalde malen de echtgenoten de gelegenheid heeft gegeven er van af te wijken, bv. door het aannemen van het stelsel van

de algemene gemeenschap. Zelfs in het stelsel van de wettelijke gemeenschap is dit geval voor de roerende goederen die dan toch een aanzienlijk deel van een vermogen kunnen uitmaken.

Volgens professor Meijers zijn de voordelen van het toekennen van een vruchtgebruik alleen, dan toch ook niet zó groot:

«...Deze voordelen doen zich toch alleen voor in het geval dat er geen kinderen zijn, want zijn er kinderen dan komen meestal ook bij het stelsel van eigendom de goederen aan de kinderen ten goede, zodat het gevaar voor overgang van de ene naar de andere familie eerder denkbeeldig is. Van de andere kant is, al geeft men vruchtgebruik, het gevaar van uit de familie te gaan niet geheel uitgesloten want de blote eigendom die overblijft is toch ook iets wat kan vervreemd worden. Juist het feit dat men te lang moet wachten op het volle genot, kan in vele gevallen een reden zijn dat men de blote eigendom gaat verkopen. Dan heeft men juist het tegenovergestelde effect verkregen van wat men heeft willen bereiken. Wat het tweede punt betreft, dat men een groter deel der goederen in vruchtgebruik aan de langstlevende echtgenoot kan geven dan in volle eigendom, ook het voordeel daarvan moet men niet overschatten. Want wanneer er minderjarige kinderen zijn, dan verkrijgt men bij het andere stelsel ook dat de langstlevende echtgenoot het vruchtgenot heeft van het geheel.» (Meijers, toespraak Broederschap der Notarissen, in W.P.N.R. 1921, nr. 2684, bijvoegsel).

Het toekennen van een vruchtgebruik is ook niet zonder nadelen: door het vruchtgebruik worden de goederen geblokkeerd en wordt het verkeer ervan in grote mate afgeremd; dit heeft nog de onzelfstandigheid van de meerderjarige kinderen tot gevolg: zij zien hun erfdeel bezwaard met een vruchtgebruik en zullen zeer vaak hun erfdeel pas op een ongunstig ogenblik kunnen realiseren.

Er moge ook worden op gewezen dat de wetsbepalingen vooral voor de kleinere nalatenschappen gemaakt moeten worden; aanzienlijke nalatenschappen worden zeer vaak door testamentaire beschikkingen geregeld of door bepalingen in een huwelijksovereenkomst. Het vruchtgebruik van de kleinere nalatenschappen biedt weinig voordelen aan de langstlevende echtgenoot: de opbrengsten wegen vaak niet op tegen de lasten van het onderhoud, terwijl de opbrengsten soms zo gering zijn dat de vruchtgebruiker het kapitaal aanspreekt, zodat dergelijke regeling aanleiding kan geven tot misbruiken vanwege de vruchtgebruiker.

Tenslotte bestaat nog een laatste bezwaar tegen het vruchtgebruik: de moeilijkheden en de verwickelingen die het vruchtgebruik, wegens zijn aard en ingevolge de complexe verhoudingen die tussen de betrokkenen ontstaan, en die het vruchtgebruik steeds eigen zijn. Vaak ontstaan betwistingen tussen vruchtgebruiker en naakte eigenaar, o.m. wat onder vruchten dient te worden verstaan, beheer en beschikking van het voorwerp, onderhoud van het goed, enz.

5. Reeds in 1923 had de Nederlandse wetgever geopteerd voor de « Volle eigendom ». Zijn beslissing was toen ingegeven door de overweging dat het vruchtgebruik een aantal goederen aan het goederenverkeer zou onttrekken. (zie Wiersma, Tijdschrift voor Privaatrecht, 1967, 69).

Het onderzoek van het wetsontwerp wijst uit dat de beide stelsels, behouden blijven in hun principe, doch dat én de erfopvolging in volle eigendom én deze in vruchtgebruik ten voordele van de langstlevende echtgenoot in aanzienlijke mate worden verbeterd.

Overeenkomstig artikel 767 erft de langstlevende echtgenoot alleen in volle eigendom wanneer de overledene geen bloedverwanten in erfelijke graad en ook geen natuurlijke kinderen achterlaat. De bloedverwanten erven tot en met de vierde graad (behalve wanneer zij bij plaats-

vervulling worden geroepen). De langstlevende echtgenoot kan dus slechts optreden na zeer verre bloedverwanten.

Overeenkomstig artikel 767 III (artikel 4, § 8 en volgende) heeft de langstlevende echtgenoot die niet de volle eigendom verwerft, ook een vruchtgebruik, dat in het ontwerp veel uitgebreider is dan thans het geval is.

Het ontwerp geeft dus wel een voorkeur aan de erfopvolging in volle eigendom, maar dit wordt aangevuld met een vruchtgebruik. Er ontstaat aldus een tamelijk complex systeem, dat nochtans van aard is de rechten en belangen van de langstlevende echtgenoot te bevredigen, en tegelijkertijd in zekere mate te verhelpen aan de nadelen van de erfopvolging in volle eigendom.

De echtgenoot wordt slechts gerechtigd in volle eigendom zo er geen kinderen noch bloedverwanten in opgaande lijn en in eerste graad bestaan. Alleen de bloedverwanten in rechte lijn en in de eerste graad zullen de echtgenoot belletten te verkrijgen in volle eigendom.

6. Wordt de voorkeur gegeven aan de erfopvolging in volle eigendom, dan is de langstlevende echtgenoot geroepen tot de nalatenschap, doch dan in vruchtgebruik, in de gevallen waarin hij niet de volledige eigendom verwerft. Artikel 767 III, § 1, verruimt het recht van de overlevende echtgenoot op vruchtgebruik en breidt het uit tot de volledige nalatenschap wanneer hij samen met bevoorrechte bloedverwanten in de zijlijn van de de cuius tot de nalatenschap komt. Aldus wordt tegemoet gekomen aan de voornaamste opwerping tegen het erven in volle eigendom: ten voordele van de meest nabije bloedverwanten van de de cuius blijft de eigendom aldus voor een deel in de familie behouden.

De memorie van toelichting bij het ontwerp (zie Senaatzitting 1968-69, 17 februari 1969, nummer 200, blz. 6) rechtvaardigt de wijziging als volgt: «De opneming van de erfgenaam onder de erfgerechtigden is verantwoord door de evolutie van de familie naar een beperkter groep, 'het gezin', en door de afbrokkeling van het begrip 'familievermogen'. Enerzijds is de echtgenoot een naaste bloedverwant geworden dan een oom of een tante, anderzijds is de drang naar het behoud van de goederen binnen de familie verzwakt. Dat behoud lag ten grondslag aan de uitsluiting van de echtgenoot (de aanverwante) door de bloedverwanten. Thans heeft deze bezorgdheid haar doorslaggevende rol in de overgang van de erfgoederen verloren». (Vialleton, Dall. 1957, L, blz. 290).

7. In Nederland werd volledig afgezien van het vruchtgebruik. Zelfs het huidige ontwerp Meijers wijzigt op dit punt de thans in Nederland bestaande wetgeving niet. Notaris Janssens (zie verslag van de vergadering Broederschap der Notarissen, afdeling Noord-Holland, op 30 maart 1920, W.P.N.R., 1920, 261) stelde een oplossing voor waarbij enerzijds de bezwaren verbonden aan een zuiver eigendomsstelsel vermeden worden zonder anderzijds te vervallen in de onbeschikbaarheid der goederen door het vruchtgebruik. Volgens deze auteur moet een weg gekozen worden waarbij de langstlevende echtgenoot de vrije beschikking over de goederen behoudt, maar waarbij hetgeen overblijft bij zijn overlijden naar de wettelijke of testamentaire erfgenamen van de eerstoverlevende terugkeert. In dit stelsel worden bepaalde beperkingen opgelegd aan de langstlevende echtgenoot, bv. verbod van schenking, onttrekken der goederen aan een tweede gemeenschap, enz. Wanneer tegen het principe van de terugkeer van het restant naar de familie geen ernstige bezwaren werden gemaakt, is de moeilijkheid bij dit voorstel wel de praktische realisatie ervan. Wat zou terugkeren zouden niet de voorwerpen in natura moeten zijn, maar de waarde ervan voor zover die nog te verhalen is in de boedel van een fideïcommis de residuo. Het is evenwel geen fideïcommis de residuo volgens de regelen van het Nederlands B.W., maar een nieuwe regeling, daarop gegrond, dat men zich

niet de vraag moet stellen «hoeveel is er van de nagelaten goederen overgebleven?» maar wel «hoeveel heeft de langstlevende bij zijn overlijden?». Hierbij wordt geacht aanwezig te zijn datgene, wat de langstlevende uit de nalatenschap van de eerststervende heeft geërfd, wat dus naar diens bloedverwanten moet teruggaan.

Is het stelsel dat in het ontwerp wordt vooropgesteld reeds ingewikkeld, dan is het voorstel, hiervoor vermeld, zeker zodanig ingewikkeld, dat praktisch uit elk geval moeilijkheden zullen ontstaan.

2. Het aandeel.

8. Overeenkomstig artikel 767 B.W. erft de langstlevende echtgenoot alleen in volle eigendom wanneer de de cuius geen bloedverwanten in erfelijke graad en ook geen natuurlijke kinderen achterlaat. In dit geval behoort de gehele nalatenschap de langstlevende echtgenoot toe.

Wanneer, zoals in het wetsontwerp, de langstlevende echtgenoot geroepen wordt om te erven in volle eigendom samen met andere erfgenamen, dan stelt zich de kwestie van de hoegrootheid van zijn aandeel.

Andere wetgevingen, zoals onder andere de Nederlandse, hebben deze kwestie reeds opgelost. Reeds bij de hervorming van 1923 heeft de Nederlandse wetgever de langstlevende echtgenoot laten optreden samen met de wettige kinderen, en hem een kindsdeel toegekend. Het huidige ontwerp Meijers behoudt deze regeling.

Artikel 4 van het wetsontwerp stelt volgende oplossing voor:

In het wetsontwerp sluit de echtgenoot de gewone bloedverwanten in de zijlijn en de gewone bloedverwanten in de opgaande uit (artikel 767 II, artikel 4 van het ontwerp):

a) wanneer de overledene noch bloedverwanten in erfelijke graad, noch natuurlijke kinderen achterlaat, of wanneer hij slechts bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters, of afstammelingen van dezen, achterlaat, of bloedverwanten in de opgaande lijn andere dan vader of moeder, dan komen de goederen van zijn nalatenschap in volle eigendom toe aan de langstlevende echtgenoot;

b) wanneer de echtgenoot samen optreedt met de vader of de moeder van de overledene of met een bevoorrechte bloedverwant in de zijlijn (bv. een halfbroeder van vaderszijde van de de cuius), dan zal de klovning worden toegestaan, en zal hij de helft ontvangen in volle eigendom;

c) wanneer de overledene een natuurlijk kind achterlaat, dan valt het erfdeel dat krachtens artikel 767 zou toekomen aan de bloedverwanten in opgaande lijn, andere dan vader of moeder, en aan bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters of afstammelingen van dezen, in volle eigendom te beurt aan de echtgenoot van de overledene;

d) wanneer de vader of de moeder overleeft en samen met de echtgenoot tot diens erfenis komt, dan erft de bloedverwant in opgaande lijn een vierde in eigendom; overleven beiden, dan ontvangen zij ieder een vierde van de nalatenschap.

In het wetsontwerp sluit de langstlevende echtgenoot de gewone bloedverwanten in de zijlijn (alle andere dan de broeders of de zusters van de de cuius of afstammelingen ervan) en de gewone bloedverwanten in de opgaande lijn (alle andere dan de vader en/of de moeder) uit. Volgens de reeds hoger aangehaalde tekst van de memorie van toelichting (zie Belgische Senaat, zitting 1968-69 (17-2-1969), nr. 200, blz. 6) is de opneming van de echtgenoot onder de erfgenamen verantwoord, door de evolutie van de familie naar een beperkter groep, «het gezin», en door de afbrokkeling van het begrip «familievermogen». (zie supra).

9. Laten wij de verschillende gevallen even van naderbij bekijken:

a) Nieuw artikel 767, II, lid 1:

De echtgenoot treedt op samen met gewone bloedverwanten in de opgaande lijn en in de zijlijn: in dit geval komt de algehele nalatenschap toe aan de langstlevende echtgenoot in volle eigendom. Zoals reeds hoger onderstreept worden de gewone bloedverwanten in opgaande lijn en in zijlijn uitgesloten door de echtgenoot. Deze verwanten worden verondersteld niet zo na met de de cuius verwant te zijn als de echtgenoot.

b) Nieuw artikel 767, II, tweede lid.

10. De echtgenoot treedt op samen met de vader of de moeder van de de cuius en met gewone bloedverwanten in de opgaande lijn of in de zijlijn. In dit geval ontvangt de langstlevende echtgenoot het gedeelte dat zou zijn toegevalen aan de lijn waarvan alleen gewone bloedverwanten deel uitmaken, of dus de helft van nalatenschap.

De kloving wordt dus toegepast wanneer de echtgenoot geroepen is samen met de vader of de moeder van de vooroverledene, of, in uitzonderlijke gevallen, met een bevoorrechte bloedverwant in een zijlijn, zoals bijvoorbeeld een halfbroer van vaderszijde van de de cuius.

Uit deze bepaling volgt dat de langstlevende echtgenoot niets in volle eigendom zal ontvangen zo de overleden echtgenoot beide ouders (zijn vader en zijn moeder) nalaat en/of zusters of nog afstammelingen.

Niettegenstaande de rechtvaardiging van het ontwerp steunt op de beperking van de familie tot het enge «gezin» en op de afbrokkeling van het begrip «familievermogen», moeten we toch vaststellen dat de langstlevende echtgenoot nog zeer vaak zal worden uitgesloten, niet alleen door de kinderen, doch ook door de broers en/of zusters van de de cuius of door de beide ouders. Het verkiezen van de echtgenoot boven de ooms, tantes, neven en nichten, is blijkbaar niet alleen gerechtvaardigd, maar tevens het strikte minimum. De nalatenschap van de de cuius zal niet alleen de eigen goederen omvatten (deze welke werden verkregen in de nalatenschap van de ouders) doch ook, in de meeste gevallen de helft van de gemeenschap. Wanneer de uitsluiting van de echtgenoot door een broeder of een zuster gerechtvaardigd kan zijn voor wat de eigen goederen van de de cuius betreft, die aldus terugkeren naar de familie waaruit zij gekomen zijn, dan is dit zeker niet het geval voor de helft van de gemeenschap, zodat de langstlevende echtgenoot, bij gebreke aan afstammelingen, wat dit deel van de nalatenschap betreft, in onverdeeldheid zal zijn met de broeders of zusters van de overleden echtgenoot die aldus, in vele gevallen, zullen genieten van de spaarzaamheid en het werk van de echtgenoten samen.

Wanneer het zeker niet meer als gerechtvaardigd voorkomt de broer of zuster van de overleden echtgenoot te laten delen in de opbrengsten van de arbeid van de twee echtgenoten samen, dan komt het evenmin gewettigd voor eerst het vermogen van de familie te beperken tot wat «het gezin» wordt genoemd, om nadien de eigen goederen van de de cuius te doen terugkeren naar de familie waaruit zij gekomen zijn. Vaak wordt vastgesteld dat eigen goederen ten nadele van de gemeenschap behouden of verbeterd worden. Al is de nalatenschap alsdan een vergoeding verschuldigd aan de gemeenschap, toch zal de gemeenschap daarvan de nadelige gevolgen ondergaan.

11. Is het misschien te ver gaan door de langstlevende echtgenoot de broers en de zusters van de de cuius uit te sluiten, dan zou de echtgenoot toch samen met broers en/of zusters kunnen optreden, en dit voor een bepaald deel (bijvoorbeeld de helft). Dit zou dan de langstlevende echtgenoot toelaten uit de nalatenschap van de vooroverledene eventueel de gemeenschapsgoederen terug te nemen. Wij komen hierop later terug.

Men mag nu ook niet uit het oog verliezen dat de broers en zusters geen reservataire zijn en dat het de echtge-

noten mogelijk is bij schenking of testament de door hen verkozen oplossing vast te leggen. In dit geval blijft de wil van de echtgenoten vrij en kunnen zij naar eigen goeddunken hun erfopvolging regelen. Toch is het zo dat het overlijden onverwacht en onvoorbereid tussenkomt (bv. verkeersongeval), zodat van die mogelijkheid geen gebruik werd gemaakt.

Tenslotte dient er op gewezen te worden dat de wijziging van het huwelijksgoederenrecht in grote mate het erfrecht van de langstlevende echtgenoot moet beïnvloeden.

c) Nieuw artikel 767, II, derde lid:

12. Laat de overledene een natuurlijk kind achter, dan valt het erfdeel dat krachtens artikel 757 zou toekomen aan de bloedverwanten in opgaande lijn, andere dan vader of moeder, en aan bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broers of zusters of afstammelingen van dezen, in eigendom te beurt aan de echtgenoot van de overledene. Het natuurlijk kind ontvangt de helft wanneer de vader of de moeder geen afstammelingen achterlaat, maar wel bloedverwanten in opgaande lijn ofwel broers en zusters. Zijn er geen afstammelingen, geen bloedverwanten in opgaande lijn en ook geen broers of zusters, dan ontvangt het natuurlijk de drie vierden (artikel 757 B.W.).

d) Nieuw artikel 767, II, vierde en vijfde lid:

13. Het vierde lid van artikel 767, II, regelt de erfopvolging van het natuurlijk kind. Overlijdt het natuurlijk kind zonder kinderen en zijn ook de ouders niet meer in leven, dan erft de langstlevende echtgenoot de ganse nalatenschap in volle eigendom.

De natuurlijke broers en zusters (die thans optreden ingevolge artikel 766 B.W.) worden dus uitgesloten door de echtgenoot.

Reeds andere wetgevingen kennen deze regeling sedert vele jaren (cfr. Nederland: artikel 917 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Italië: artikel 579 B.W.). Het is toch evident dat de echtgenoot verkozen dient te worden boven de natuurlijke broers en zusters. (De Page, T. IX, nr. 314).

Het vijfde lid van artikel 767, II, beperkt het aandeel van de natuurlijke ouders voor elk tot een vierde in eigendom, onverminderd de terugkeer naar de wettige broeders of zusters overeenkomstig artikel 766 B.W.

* * *

14. Wanneer wij het voorgestelde stelsel van erfopvolging in volle eigendom ten voordele van de langstlevende echtgenoot overschouwen, dan moet worden vastgesteld dat, wanneer zijn toestand zeker in grote mate verbeterd wordt, toch nog steeds beperkte rechten toegewezen worden.

De echtgenoot wordt in de eerste plaats volledig uitgesloten, niet alleen door de kinderen, doch eveneens door de vader en de moeder en door de broeders en de zusters.

Het voor-ontwerp van herziening van het burgerlijk wetboek, opgesteld door Laurent, liet de echtgenoot reeds erven tot beloop van twee derden in volle eigendom zo de overledene ascendenten naliet en tot beloop van de gehele nalatenschap zo hij alleen «verwanten in de zijlijn» naliet. «Cette répartition nous paraît judicieuse», schrijft De Page (T. IX, nr. 331) en verder (T. IX, nr. 403): «Les biens que laisse l'un des époux à son décès ne sont-ils pas, surtout après de longues années de mariage, le fruit de la collaboration des deux membres de l'association conjugale? Aussi appellerions-nous l'époux survivant au même rang que les enfants légitimes qu'il eut de son conjoint.» De Page wenst dat minstens de echtgenoot met het uit het huwelijk geboren kind zou worden gelijkgesteld («...sans toutefois avoir jamais moins qu'une quotité appréciable de la succession, par exemple le tiers ou le quart.»

15. Het project tot herziening van de titel der Erfenissen van het burgerlijk wetboek (neergelegd op 14 mei 1904

door de commissie tot herziening van het burgerlijk wetboek bij de minister van Justitie (zie De Page, Annexe aan T. IX, en J. Van Biervliet, Cours de Droit civil, p. 410 en volgende) gaat veel minder ver en brengt praktisch geen wijziging aan het stelsel van het burgerlijk wetboek: de echtgenoot erft alleen bij gebreke aan wettige erfgenamen of natuurlijke afstammelingen; de enige wijziging bestaat erin dat de echtgenoot wordt verkozen boven de natuurlijke ouders en boven de natuurlijke broeders en zusters.

Dit laatste ontwerp gaf de langstlevende echtgenoot niet eens de titel van erfgenaam, doch kende hem wel een reserve toe enkel in vruchtgebruik (zie Ontwerp tot herziening van de titel « Schenkingen en Testamenten », artikel 27: « Le conjoint survivant... a droit, sur la succession du conjoint décédé, à une réserve qui est de l'usufruit: de la moitié des biens, si le défunt ne laisse ni héritiers, ni enfants naturels; de la moitié d'une part héréditaire d'enfant légitime, sans qu'elle puisse excéder le huitième des biens, si le défunt laisse des enfants d'un précédent mariage; du quart des biens, dans tous les autres cas » (Van Biervliet, Successions, 1ère éd., p. 526).

16. Meer dan een halve eeuw later en na grote veranderingen, is het huidige wetsontwerp niet veel verder gekomen.

Wel wordt de langstlevende echtgenoot verkozen boven de neven en nichten, de ooms en de tantes, maar toch wordt hij uitgesloten door de broeders en zusters van de de cuius (de erfgenamen in zijlijn in de dichtste graad).

Is dergelijk stelsel aanvaardbaar op dit ogenblik en stemt het overeen met de wil en de wens van de heden-daagse mens? Wellicht dient hierop negatief te worden geantwoord. Is het niet mogelijk de echtgenoot te verkiezen vóór de uit het huwelijk geboren kinderen, dan kan hij toch worden verkozen vóór de broeders en de zusters. Zoals de memorie van toelichting zelf aanhaalt is de wijziging gerechtvaardigd in de eerste plaats door het inkrimpen van de familie tot « het gezin » en in de tweede plaats door het verzwakken van de drang naar het behoud van de goederen in dezelfde familie. Wanneer die redenen worden aangehaald begrijpt men de terughoudendheid van het ontwerp niet, en zeker niet daar waar de echtgenoot door de broeders en/of de zusters uitgesloten wordt.

17. Andere wetgevingen zijn reeds veel verder gegaan. Zo' bijvoorbeeld de Nederlandse wetgever die de echtgenoot met een kind heeft gelijkgesteld en hem laat optreden voor een kindsdeel. Het kan wel nuttig zijn even na te gaan hoe de vraag « welk moet het aandeel van de echtgenoot zijn? » werd opgelost. De enen verkiezen een kindsdeel en anderen een welbepaald vast deel (een vierde of een derde), anderen nog een kindsdeel met een welbepaald minimum.

Tegen het toekennen van een kindsdeel werden in hoofdzaak drie bezwaren ingeroepen: in de eerste plaats zou deze regeling een straf zijn op de vruchtbaarheid; in de tweede plaats beroept men er zich op dat de positie van de echtgenoot een andere is dan die van de kinderen, en tenslotte zou die regeling tot een ongemotiveerde bevoordeling bij een tweede huwelijk kunnen leiden.

In het verslag van de Vergadering van de Broederschap der Notarissen dd. 18 december 1920 (W.P.N.R. 1921, 2684, Bijvoegsel, v. 10) worden deze opmerkingen door Mr Janssen a.v. beantwoordt: « Wat het eerste betreft — de straf op de vruchtbaarheid — kan ik dit niet een zeer ernstig overwegend bezwaar achten. Het is een bezwaar, dat men tijdens het leven van de echtgenoten ook zou kunnen stellen: zijn er veel kinderen dan zullen de ouders het minder ruim hebben. Het tweede, de positie van de echtgenoot, is een andere dan die van de kinderen: dit lijkt mij ernstiger. De vraag der positie van echtgenoot tegenover echtgenoot

enerzijds en van echtgenoot tegenover kind anderzijds, is een vraag die geen overwegende invloed op ons erfrecht-vraagstuk mag hebben. Hier is het alleen de vraag welke plichten — verzorgingsplichten — echtgenoot tegenover echtgenoot, ouders tegenover kinderen hebben. Die plichten mogen in grote lijnen gelijkwaardig worden gesteld als rechtsplichten, zodat deze oplossing leidt tot gelijkstelling, ook erfrechtelijk, van echtgenoot en kind. Het verwondert ons dan niet dat diegenen die dat verschil in positie naar voren brengen, weder terecht komen in dat voor intestaat erfrecht onbruikbaar systeem, waarnaar men een groter of kleiner deel wil toekennen naargelang van het saldo van de nalatenschap. Wat het bezwaar — het derde — bij tweede huwelijk aangaat, zoals hierna zal blijken, wordt in het stelsel dat ik voorsta, die moeilijkheid ondervangen daar ik de erfrechtelijke voordelen buiten elke gemeenschap houd. »

Deze kwestie werd eveneens besproken op de vergadering van de Broederschap der Notarissen - Afdeling Noord-Holland, op 30 maart 1920 (W.P.N.R. 1921, nr. 2684, p. 261) waar de voorkeur werd gegeven aan een vast deel (1/4) of aan een kindsdeel met een minimum: de langstlevende echtgenoot zou behoed moeten worden tegen de maatschappelijke achteruitgang en het moet hem mogelijk zijn voort te leven in dezelfde stand.

Bij de bespreking van het huidige ontwerp Meijers is de commissie ingesteld door de Broederschap der Notarissen en der Kandidaat-Notarissen evenwel veel verder gegaan: de langstlevende echtgenoot zou de algehele nalatenschap van de eerststervende erven zonder dat de kinderen een beroep op hun legitieme kunnen doen. De commissie trekt van het beginsel dat de « overgrote meerderheid der erfslaters » (dus de weinig vermogende erfslaters) wenst dat de langstlevende echtgenoot alles verkrijgt, wat de eerststervende nalaat. Dr. Buining is het met deze regeling niet eens: « Evenzeer kan geconstateerd worden, zegt hij, dat in de overgrote meerderheid van deze gevallen thans, — onder de huidige wetgeving —, de kinderen er geen bezwaar tegen maken, dat de langstlevende echtgenoot in het bezit blijft van alles, evenwel met dien verstande, dat de kinderen voor hun erfdeel een vordering krijgen op de langstlevende ouder welke niet opeisbaar is zolang deze leeft. Naar ervaring met de huidige wetgeving leert, is bepaald geen dringende behoefte aan een dergelijke rigoureuse regeling, als de Commissie voorstelt, waardoor aan de kinderen elk recht op het vermogen van de eerststervende ouder ontzegd wordt. »

Er zijn nog belangrijker argumenten tegen de door de Commissie voorgestane regelingen. Waarom wenst de overgrote meerderheid der erfslaters dat 'de langstlevende al' behoudt. Niet omdat zij hun kinderen zolang mogelijk hun deel in het ouderlijk vermogen wensen te onthouden, maar omdat zij bezorgd zijn dat anders de langstlevende niet naar behoren kan blijven leven. Het juiste motief is dat de langstlevende ouder behoorlijk verzorgd zal zijn en daaraan komt een verzorgingsplicht, zoals door Professor Van Oven voorgesteld, volledig tegemoet. »

18. Ons wetsontwerp van 17 februari 1969 heeft zich klaarblijkelijk laten leiden door de Franse wet van 26 maart 1957, waarbij de echtgenoot kan erven vóór de erfgenamen in de zijlijn met uitzondering van de broeders en de zusters. In Frankrijk is de langstlevende echtgenoot een werkelijk erfgenaam (zie Bach, Rev. trim. de droit civil, 1965, p. 551), ook al treedt hij enkel op in vruchtgebruik (Vidal, noot in Dall., 1963, p. 39; Bach, Rev. trim. de droit civil, p. 555, nr. 13; Cass. civ., 7 januari 1958, J.C.P. 1958, 10582, en noot Ponsard), al blijven zijn erfrechten toch nog zeer beperkt.

19. Het ontwerp van hervorming van het Franse burgerlijk wetboek voorzag nochtans de gelijkstelling van de

echtgenoot met een wettig kind: «...ainsi se poursuit l'évolution commencée avec la loi du 9 mars 1891 et conforme sans doute aux vœux de la pratique» (Houin, J.T. 1958, 357). Dit ontwerp voorziet voor de echtgenoot een minst kindsgedeelte zonder dat het lager mocht zijn dan een vierde. Op deze wijze is, zoals hoger gezegd, de meest belangrijke tegenwerping tegen het Nederlandse stelsel opgevangen.

Reeds sedert 1900 voorziet de Duitse wetgever voor de langstlevende echtgenoot een erfrecht in volle eigendom: hij krijgt een vierde of de helft in volle eigendom overeenkomstig artikel 1932 van het Duitse burgerlijk wetboek.

Sedert de wet van 10 april 1926 erfde de echtgenoot in Denemarken één vierde der nalatenschap zo hij samen met de kinderen optreedt. In Noorwegen geeft de wet sedert 1834 aan de echtgenoot een vierde in volle eigendom zo hij optreedt samen met afstammelingen, de helft in samenloop met ouders, en de ganse nalatenschap in de andere gevallen (zie Dom. Theophile, Het Recht van de Overlevende Echtgenoot, in R.W. 1953-1954, 705 tot 1712).

Na de wijzigingen in alle Europese landen is de aarzeling van de Belgische wetgever enigszins onverklaarbaar.

3. Het vruchtgebruik.

20. Waar het huidige stelsel en ook het wetsontwerp in algemene regel de erfopvolging in eigendom aanvaarden, is het zo dat in werkelijkheid de echtgenoot slechts zelden tot de nalatenschap geroepen is. De wet van 20 november 1896 (onder invloed van de Franse wet van 9 maart 1891) voert ten voordele van de echtgenoot naast het reeds bestaande erfrecht in eigendom, ook een erfrecht in vruchtgebruik in (artikel 1 van de wet van 20 november 1896 — nieuw artikel 767 Burgerlijk Wetboek).

Alhoewel de wetgever in 1896 veel verder had willen gaan, en de langstlevende echtgenoot had willen roepen als erfgenaam in eerste rang en als reservataire (zie voorstel Denis, parlem. handelingen, Kamer, zitting van 26 februari 1896, p. 718, en Amendement Denis, p. 870 en 871) werd hieraan verzaakt, om een «overgangsregeling» te aanvaarden die enkel voorlopig zou zijn, maar die thans reeds bijna drie kwart eeuw bestaat.

De wetgever van 1896 had ingezien dat de langstlevende echtgenoot de mogelijkheid moest worden gegeven verder te leven zoals vóór het overlijden van de andere. Omdat het roepen van de echtgenoot tot erfgenaam in eerste rang en het toekennen van een reserve al te veel wijzigingen met zich moest brengen aan andere beschikkingen van het burgerlijk wetboek (zoals de bepalingen betreffende het beschikbaar gedeelte, de inkortingen, de inbreng), werd hiervan afgezien en heeft de wetgever beslist zich er toe te beperken «à apporter aux vices reconnus et sailants de notre législation civile les remèdes les plus urgents». (Rapport Dumont, p. 2 tot 5).

Het vruchtgebruik slaat in beginsel op de helft van de nalatenschap. Laat de overledene alleen bloedverwanten na in de zijlijn andere dan de de broers en de zusters, dan omvat het vruchtgebruik de algehele nalatenschap. Zo de de cuius kinderen uit een vorig huwelijk nalaat, dan wordt het vruchtgebruik beperkt tot het deel van het kind dat het minst ontvangt, zonder dat het een vierde mag overtreffen (artikel 767, II).

Deze oplossing houdt slechts een gedeeltelijke verbetering in, wat meer is: zij geeft aan de echtgenoot vaak alleen een «illusoir» recht. De wetgever heeft inderdaad gemeend de regels te moeten voorschrijven volgens dewelke het werkelijk af te geven vruchtgebruik dient berekend en bepaald te worden. De voorgeschreven regeling is al te ingewikkeld en het onderscheid tussen de theoretische massa van berekening enerzijds en de massa van uitoefening anderzijds met hun onderscheiden wijzen van samenstelling, heeft voor gevolg dat, zelfs tegen de wil in van

de de cuius, bepaalde beschikkingen ten kosteloze titel de massa van uitoefening derwijze veranderen dat de uitoefening van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot tot niets wordt herleid. (P. Thuysbaert, Het vruchtgebruik van de overlevende echtgenoot, Tijdschrift voor Notarissen, 1947, blz. 83; J. Bagniet, de la réforme du droit successoral du conjoint survivant, R.P. Not. Belge, 1951, blz. 323).

21. Door het wetsontwerp van 1969 — alhoewel het erfrecht van de echtgenoot in zekere mate wordt verruimd, maar toch nog slechts in zeer beperkte mate in volle eigendom — werd het recht op vruchtgebruik in aanzienlijke mate uitgebreid. Zo zal overeenkomstig artikel 4, nieuw artikel 767, II, eerste lid, dit vruchtgebruik de ganse nalatenschap omvatten wanneer de langstlevende echtgenoot optreedt met bevoorrechte bloedverwanten in de zijlijn van de de cuius. Wanneer de echtgenoot optreedt samen met wettige of natuurlijke afstammelingen van de de cuius of met de vader en de moeder, belooft het vruchtgebruik de helft. Laat de de cuius alleen zijn vader of moeder na, dan belooft het vruchtgebruik een vierde.

Treedt de echtgenoot op samen met erfgerechtigden die behoren tot verschillende categorieën, dan wordt de hoegrootheid van het erfelijk vruchtgebruik bepaald ten aanzien van elke categorie.

22. Zoals de memorie van toelichting het onderstreept, wordt het thans geldende stelsel enigszins vereenvoudigd. Er is inderdaad geen sprake meer van de beperking van het vruchtgebruik tot het minstkindsgedeelte, met maximum een vierde, wanneer kinderen uit een vorig huwelijk bestaan. Zoals ook wordt aangestipt is het van weinig belang een onderscheid te maken tussen het vruchtgebruik van de helft, een derde of een vierde. Het nut van het vruchtgebruik dient beoordeeld te worden volgens de regel van alles of niets (zie Memorie van toelichting, loc. cit., blz. 7). Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot eerder het karakter vertoont van een «onderhoudsrecht» dan wel van een erfrecht. Het is toch zo dat het vruchtgebruik vooral tot doel heeft de langstlevende echtgenoot de nodige middelen te verschaffen voor zijn onderhoud, of hem toe te laten verder te leven op de wijze en volgens de staat die bestond op het ogenblik van het leven van de andere echtgenoot. (Desbois in Dalloz, 1931, IV, p. 68). Sommigen zien in het vruchtgebruik eerder een «douaire, à mettre le conjoint à l'abri du besoin» (noot onder Cass. fr., 10 mei 1960, Dall. 1963, 38; Bach, loc. cit., p. 547; Collin et Capitant, t. III, 954). Zoals opgemerkt werd door de heer Stiénon (La position du conjoint survivant en droit comparé, Rev. prat. not., 1968, p. 162) mag worden gesproken van incoherentie vanwege de wetgever, die enerzijds de echtgenoot de nodige middelen wil geven om zijn levenswijze te kunnen handhaven, en anderzijds een onderscheid maakt tussen de massa van berekening en de massa van uitoefening van vruchtgebruik zodat het kan gebeuren dat bij aanwezigheid van reservataire erfgenamen het beschikbaar gedeelte uitgeput kan zijn ingevolge schenking aan derden: «Le montant théorique de ses droits ne trouve aucune assiette sur quoi s'exercer» (Stiénon, loc. cit., p. 162; Bagniet, loc. cit., 323; Dom. Th., Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, R.W. 1953-54, kol. 1705).

Het wetsontwerp behoudt het onderscheid in de massa van berekening en de massa van uitoefening. Het geeft de echtgenoot evenmin een reserve, zodat zijn toestand nog steeds prekair blijft.

Buiten deze overweging dient nog aangestipt dat velen tegenstander zijn van het vruchtgebruik: in de eerste plaats is er de onzelfstandigheid van de meerderjarige kinderen die er zelfs in bepaalde omstandigheden kunnen toe gebracht worden hun aandeel te realiseren in aldus zeer ongunstige omstandigheden.

In de tweede plaats moet het erfrecht vooral gemaakt worden voor de gewone mens en voor de kleine boedels (bij aanzienlijke nalatenschappen geschiedt de regeling vaak bij testamentaire beschikking, bij huwelijkscontract of bij middel van verzekeringen).

Nu zal bij kleine boedels de opbrengst van het vruchtgebruik vaak niet opwegen tegen de verplichting tot onderhoud van de zaak, zodat vaak misbruik zal ontstaan vanwege de vruchtgebruiker. Ten slotte zullen vaak moeilijkheden en verwikkelingen ontstaan tussen de vruchtgebruiker en de naakte eigenaar. Tevens is het ook zo dat de goederen aan het goederenverkeer worden onttrokken zolang het vruchtgebruik duurt. (zie Wiersma, Tijdschrift voor Privaatrecht, 1967, 69).

23. De wetgever heeft blijkbaar deze nadelen ingezien en voorziet de mogelijkheid het vruchtgebruik om te zetten in lijfrente. Deze omzetting blijft in het ontwerp behouden. Voortaan zal de kapitalisatie mogelijk zijn mits akkoord.

Om de keuze te rechtvaardigen wordt in de memorie van toelichting aangehaald « dat bepaalde moderne wetboeken die een kindsdeel toewijzen aan de echtgenoot die samen met zijn kinderen tot de erfenis komt (Nederlands wetboek), daarom niet vrijgevinger zijn. (Indien er veel kinderen zijn, dan wordt het deel van de echtgenoot bepaald klein).

24. Het is nu ook zo dat het stelsel van het vruchtgebruik niet a priori verworpen dient te worden. Het kan een wettige uitwerking hebben en de echtgenoot toelaten een zelfde bestaan te hebben, doch dan zou het stelsel aangepast dienen te worden. Artikel 11 van het ontwerp (nieuw artikel 1094 van het burgerlijk wetboek) houdt wel een vernieuwing in en bepaalt dat « Een echtgenoot (mag) hetzij bij huwelijkskontraat hetzij tijdens het huwelijk, aan de andere echtgenoot het gewoon beschikbaar gedeelte bepaald in de artikelen 913 en 915 schenken of vermaken, en, bovendien het vruchtgebruik van het aan de afstammelingen voorbehouden erfdeel of de blote eigendom van het erfdeel voorbehouden aan de bloedverwanten in de opgaande lijn. »

Naar wat de memorie van toelichting hieromtrent vermeldt, werd die bepaling ingegeven door de Franse wet van 13 juli 1963 alsmede door het Zwitserse voorbeeld (artikel 473 Zwitsers Burgerlijk Wb.).

25. Dat zeer verruimd recht van de overlevende echtgenoot wordt dan in aanzienlijke mate beperkt door de omzetting in lijfrente. Het ontwerp maakt het de kinderen of de afstammelingen mogelijk niettegenstaande ieder andersluidend beding en in dezelfde omstandigheden als voor het wettelijk vruchtgebruik de omzetting te vragen van het aan de overlevende echtgenoot geschonken of vermaakte vruchtgebruik. De waarde hiervan moet echter ten minste gelijk zijn aan die van het beschikbaar gedeelte in eigendom. Deze laatste voorwaarde werd ingegeven door de overweging dat wanneer de echtgenoot het vruchtgebruik van de helft van de nalatenschap heeft ontvangen, terwijl hem die helft in eigendom had kunnen worden toegewezen, het dan verkeerd zou zijn de omzetting toe te staan: zijn toestand zou minder voordelig zijn als deze van de derde wiens vruchtgebruik niet voor omzetting vatbaar is.

Het recht dat aldus aan de afstammelingen wordt toegekend, en dat hen niet kan worden ontnomen, is hetzelfde als hetgeen door artikel 4, III, § 4 (artikel 767, III, § 4 nieuw) aan alle erfgenamen wordt toegekend. Zoals het advies van de Raad van State terecht doet opmerken (Memorie van toelichting op. cit., blz. 35) is het niet verantwoord het recht tot omzetting van een geschonken of vermaakt vruchtgebruik uit te breiden tot erfgenamen die geen afstammelingen zijn, temeer daar een dergelijke uit-

breiding evenmin strookt met de algemene strekking van het ontwerp dat toch de echtgenoot een gunstiger rechtstoestand wil geven dan hij nu heeft. Alleen voor de echtgenoot zou de omzetting gelden, terwijl dit niet het geval zou zijn voor de vreemde of de bloedverwant aan wie een schenking in vruchtgebruik werd gedaan. De echtgenoot zou dus minder goed worden behandeld dan een vreemde aan wie dezelfde gift werd gedaan, en dit zonder de minste reden.

Wel kan de de cuius zijn erfgenamen, die geen afstammelingen zijn, dit recht tot omzetten ontzeggen. Gebeurt dit niet, dan wordt vermoed, aldus het advies van de Raad van State, dat hij dat recht aan zijn erfgenamen heeft willen verlenen. « De memorie van toelichting zegt echter niet waarom dat vermoeden gewettigd zou zijn als het gaat om een legaat in vruchtgebruik aan de echtgenoot, terwijl het niet bestaat als het gaat om dezelfde gift, maar dan gedaan aan iemand anders dan de echtgenoot. Wie een vruchtgebruik vermaakt, zelfs aan zijn echtgenoot, vergist zich niet in de aard en de gevolgen van het door hem vermaakte recht: een zakelijk recht dat de ander in staat stelt om het gebruik en het genot van het goed zelf in natura te hebben, niet een lijfrente, en evenmin, naar het goedgevoelen van elk der erfgenamen, een vruchtgebruik of een rente waarvan de echtgenoot geregeld de herziening zal moeten vragen. A fortiori is dat zo wanneer een vruchtgebruik bij schenking onder de levenden wordt verleend; het is niet zeer waarschijnlijk dat de beschikker zou hebben bedoeld, zijn echtgenoot dat vruchtgebruik te laten genieten zolang hijzelf nog leeft, om hem dan aan omzetting in lijfrente bloot te stellen als hij komt te sterven. Het is dus te voorzien dat de uitsluiting van het recht tot omzetting alras niet meer dan een stijlfiguur in schenkingen of testamenten bij notariële akte gaat worden, en dat alleen de in onderhandse testamenten aan de echtgenoot gemaakte legaten in vruchtgebruik nog onderworpen zullen zijn aan een omzetting, die de van de nieuwe bepaling onkundige erfflater in feite kan zijn ontgaan. »

Terecht stipt het advies van de Raad van State nog aan dat de opvatting, waarbij de omzetting van openbare orde is wat de afstammelingen betreft, niet steekhoudend is wanneer men bedenkt dat het gaat, niet om een vruchtgebruik ab intestat, doch wel om een vruchtgebruik dat de de cuius vrijwillig en werkelijk aan zijn echtgenoot heeft geschonken of vermaakt.

26. Zoals hoger gezegd dient het vruchtgebruik niet a priori verworpen. Het zou kunnen worden aangevuld met een reserve (in vruchtgebruik). Daar hij hierover niet beschikt kan het vruchtgebruik totaal teloor gaan door schenkingen die (soms buiten de wil van de de cuius) het volledig beschikbaar deel opsorpen.

Alleszins moet worden vastgesteld dat het wetsontwerp evenmin ernstige verbeteringen ten voordele van de langstlevende echtgenoot inhoudt, wat het verkrijgen van het vruchtgebruik betreft.

De wijze van berekening en uitoefening, die in de rechtsleer veel kritiek uitlokt (E. Butaye, Usufruit du conjoint survivant, Loi du 20 novembre 1896, in Ann. Not. 1921, 38 tot 53; P. Thuysbaert, Het vruchtgebruik van de overlevende echtgenoot, Tijdschr. Not. 1947, blz. 81 tot 93, 113 tot 122 en 129 tot 137), bleef praktisch totaal behouden (met uitzondering van de laatste alinea van § 2 van artikel 4, III, waarbij wordt bepaald dat voor wat de giften in volle eigendom betreft, de toerekening geschiedt door van het erfrechtelijk vruchtgebruik de inkomsten van de geschonken of vermaakte goederen af te trekken (en niet meer de lijfrente, zoals thans).

4. Saisine.

27. De langstlevende echtgenoot, alhoewel in principe geroepen om te erven in volle eigendom, is een onregel-

matig erfopvolger. Overeenkomstig artikel 724 bezit de langstlevende echtgenoot de saisine niet en moet hij de afgifte van zijn deel vragen aan de wettige erfgenamen of aan de algemene legatarissen ofwel moet hij de inbezittingstelling vragen aan de Rechtbank. (art. 767, II, § 2, 767 I en 776).

Zoals Prof. H. De Page (T. IX, nr. 340) opmerkt is het zeker onnatuurlijk de echtgenoot hiertoe te verplichten eensdeels omdat hij de inbezittingstelling moet vragen van goederen waarvan hij het gebruik en genot had samen met de de cuius, anderdeels omdat hij veel dichter tot de de cuius is dan diegenen aan wie hij die afgifte zal vragen.

Het wetsontwerp van 1969 heeft hieraan verholpen en geeft de langstlevende echtgenoot als wettig erfgenaam het bezit. (zie artikel 3 van het wetsontwerp, nieuw artikel 724-burgerlijk wetboek).

28. In de wet van 26 maart 1957, waarbij de echtgenoot de bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broers of zusters of dezer afstammelingen uitsluit, had de Franse wetgever nagelaten de saisine toe te kennen aan de langstlevende echtgenoot. Een ordonnance van 23 december 1958 heeft aan deze toestand verholpen, zodat de inbezittingstelling niet meer nodig is. (Dall., 1959, p. 406; Vialleton, Dall. 1959, L. p. 407, col. 1 en 2).

Sedert de Nederlandse wet van 17 februari 1923 treedt de langstlevende echtgenoot op samen met de kinderen en in dezelfde hoedanigheid, zodat de inbezittingstelling van rechtswege gebeurt vermits hij als regelmatig erfopvolger over de saisine beschikt.

5. Reservataire.

29. Als onregelmatig erfopvolger is in het huidige erfrecht natuurlijk geen sprake van een reserve ten voordele van de langstlevende echtgenoot.

30. Wanneer in Nederland door de wet van 17 februari 1923 het statuut van de langstlevende echtgenoot in grote mate werd verbeterd, en hij samen met de kinderen tot de nalatenschap geroepen wordt, dan is zijn recht evenwel nog niet gewaarborgd. (Volmar, Nederlands burgerlijk recht, nr. 205, p. 285). In het ontwerp-Meijers werd het reservataire aandeel van de langstlevende echtgenoot voorgesteld. Inderdaad, zegt Meijers, (W.P.N.R., 1921, nr. 2684, bijvoegsel, blz. 6), « wenst men in de wet vast te leggen wat door het grootste deel van Nederland als recht wordt gewenst, nl. dat de positie van de langstlevende in het erfrecht een andere moet zijn, dan de tegenwoordige, wat als rechtsplichtig gevoeld wordt moet ook recht zijn. Maar als nu die overtuiging tegenwoordig een zodanige is, dat de langstlevende echtgenoot niet onverzorgd achtergelaten moet worden door de eerststervende, dan moet ook die eerststervende niet de bevoegdheid hebben om daarop inbreuk te maken. » Het ontwerp-Meijers heeft op dit punt een gunstige weerklink gevonden bij de meeste auteurs en ook in de Tweede Kamer (Pitlo, A., Het Erfrecht in het ontwerp Meijers, Rechtsgeleerd Magazijn Themis, 1954, p. 500; Petit Ch., Hoofdpunten van het erfrecht in het ontwerp voor een nieuw burgerlijk wetboek, Annalen van het Thymgenootschap, 1954, 148).

Een voorstel van de vereniging van de notarissen gaat veel verder: het zou niet alleen de reserve van de kinderen ten voordele van de langstlevende echtgenoot afschaffen, maar aan deze laatste zelfs de gehele nalatenschap van de vooroverledene laten toekomen. De Commissie van de Broederschap der Notarissen gaat uit van de « vermoedelijke wil van de doorsnee (of normale) erf-later ». Uit de notariële praktijk is volgens hen gebleken dat het merendeel van de testateurs wil « langstlevende al », waaruit zij afleiden dat in de geest van het volk sterk de overtuiging leeft dat de langstlevende « al » moet heb-

ben. « Het wordt als een onrecht gevoeld, aldus het rapport, dat de kinderen en verdere afstammelingen door een beroep op de legitieme portie beschikkingen van testateurs, die de « al » hebben vermaakt, kunnen aantasten » (zie W.P.N.R. 1960, nr. 4623, I). Ten slotte werd nog voorgesteld de « legitieme » te vervangen door een verzorgingsrecht, terwijl de « legitieme » behouden blijft voor de afstammelingen die deze toch niet zouden kunnen inroepen tegen de langstlevende echtgenoot. Dit voorstel kan, bij nader onderzoek, wel het dichtst de praktijk benaderen. Het is zo dat in de praktijk niet zo vaak een testament gemaakt wordt door de echtgenoten, en dan vooral niet wanneer er kinderen zijn, of ook wanneer de nalatenschap weinig omvangrijk is. In dit geval biedt een verzorgingsrecht meer voordelen, terwijl, wanneer er in die gevallen toch een testament bestaat, de kleine boedel niet verder wordt verdeeld.

31. Wanneer de Franse wet van 26 maart 1957 een aanzienlijke stap vooruit betekende voor de echtgenoot, werd hem tot op heden geen reserve toebedeeld, alhoewel sedert de wet van 13 juli 1963 het beschikbaar gedeelte tussen de echtgenoten aanzienlijk werd verhoogd (door wijziging van de artikelen 1094 en 1098 van het burgerlijk wetboek) en het verbod tot schenken tussen de echtgenoten door de wet van 6 november 1963 (opheffing van artikel 1097 van het burgerlijk wetboek) werd opgeheven.

32. Te weten of een reservataire aandeel voor de echtgenoot moet weerhouden worden, is een fel omstreden onderwerp. Deze reserve zou kunnen bestaan zowel in vruchtgebruik als in volle eigendom. (Dillemans, De erfrechtelijke reserve, K.V.L. 1960, p. 97).

Radouant (Les droits successoraux du conjoint survivant. Annales de la Faculté de Droit de Liège, 1958, p. 288) is gekant tegen het toekennen van een reserve. In de eerste plaats doet hij opmerken dat het recht op onderhoud reeds een reserve uitmaakt vermits de echtgenoot, zelfs bij volledige onterving, aanspraak kan maken op een onderhoud lastens de nalatenschap. Verder zouden de reserves van de kinderen, met daarenboven de reserve voor de echtgenoot praktisch de ganse nalatenschap omvatten, zodanig dat het gedeelte waarover nog zou kunnen worden beschikt slechts zeer miniem zou zijn, wat in tegenstrijd zou zijn met het beginsel van het vrije beschikkingsrecht bij testament van de bestaande wetgeving. Tenslotte zou een der echtgenoten, om te kunnen ontsnappen aan het voor de andere voorbehouden aandeel, aangezet kunnen worden de echtscheiding te vorderen.

Volgens Radouant zijn er meer nadelen dan voordelen aan de reserve verbonden, en verkiest hij de verzorging boven het voorbehouden deel.

33. Andere landen nochtans hebben reeds vroeger de reserve ingevoerd. Zo heeft Duitsland reeds sedert het burgerlijk wetboek van 1900 een reserve voorzien gelijk aan de helft van het wettelijk aandeel van de echtgenoot. Zwitserland kent sedert het burgerlijk wetboek van 1907 eveneens de reserve, die gelijk is aan een vierde in volle eigendom (zie P. Stiénon, op. cit., p. 172).

Het wetsontwerp van 1969 heeft geen reserve voorzien voor de langstlevende echtgenoot, en in de Memorie van Toelichting wordt dit standpunt a.v. verklaard: enerzijds, aldus de Memorie van Toelichting, moeten de echtgenoten solidair zijn en heeft elk van hen tot plicht het lot van de overlevende echtgenoot te verzekeren. Anderzijds zijn er tegenkantingen:

— door het toekennen van een voorbehouden erfdéel aan de langstlevende echtgenoot zouden al te veel problemen rijzen die een kiese oplossing en de herziening van talrijke bepalingen van het Burgerlijk Wetboek vergen, waaronder o.m. tot wiens nadeel wordt de reserve samengesteld? Ten nadele van de andere legitimarissen

of ten nadele van het resterend beschikbaar gedeelte? enz.;

- in bepaalde gevallen (wangedrag) zou de instelling van van de reserve de openbare mening kunnen schokken. Ze zou misschien tot de echtscheiding aanzetten of het concubinaat in de hand werken;
- het gebeurt toch niet zo vaak dat een echtgenoot ontferd wordt; terwijl anderzijds de bevoegdheid tot onterving de huwelijksband nog kan verstevigen.

34. Reeds bij de voorbereiding van de wet van 20 november 1896 werd deze kwestie besproken. Artikel 27 van het ontwerp voor de hervorming van de titel «Schenken en Testamenten» voorzagt inderdaad een voorbehouden deel in vruchtgebruik (de helft bij gebreke aan wettige erfgenamen of natuurlijke kinderen, een minstkindsgeedeelte met maximum een vierde in geval van bestaan van kinderen uit een eerste huwelijk, en een vierde in alle andere gevallen (zie De Page, T. IX, nr. 331, noot 2; Van Bier-vliet, Successions, p. 526 en 550).

Terecht wordt in de Memorie van Toelichting ook gewezen op de interferentie van het huwelijksgoederenrecht. Bij de wettelijke gemeenschap komt de helft ervan reeds toe aan de echtgenoot; terwijl in een huwelijkskontraakt vaak de toebedeling, geheel of ten dele, van de andere helft van de gemeenschap wordt bedongen, soms nog gepaard met de schenking van eigen goederen. Ook wordt gewezen op het bestaand recht op onderhoud en op de mogelijkheid voor de langstlevende echtgenoot in zijn vruchtgebruik die goederen te doen opnemen welke eventueel deel uitmaken van het aan bepaalde erfgenamen voorbehouden deel.

Wij kunnen besluiten en zeggen dat het invoeren van een reserve werkelijk weinig voordelen zal bieden. Er bestaan andere middelen om dit gebrek aan reserve op te vangen, zoals hoger werd uiteengezet.

6. Voorkeurrecht.

35. Ons huidig stelsel kent reeds het voorkeurrecht; het laat de langstlevende echtgenoot toe de goederen uit te kiezen op dewelke hij zijn rechten wil doen gelden. Naast dit keuzerecht bestaat er eveneens het recht bepaalde goederen, waarin hij in volle eigendom medegerechtigd is, over te nemen op schatting (wet van 16 mei 1900, gewijzigd door de wet van 20 december 1961, B.S. 9 januari 1962).

Artikel 767, II, § 6, van het Burgerlijk Wetboek laat de langstlevende echtgenoot toe, tot voldoening van het aandeel dat hem door dit artikel is toegekend, zich bij voorkeur het vruchtgebruik van het door de echtgenoten bewoonde huis te doen toewijzen, wanneer dit huis geheel in de gemeenschap begrepen was of geheel tot de nalatenschap van de vooroverledene behoort, en mits de waarde daarvan niet groter is dan die van het gedeelte waarop hij een recht van vruchtgebruik heeft. Dit voorkeurrecht wordt nog uitgebreid tot de huisraad, geheel of gedeeltelijk, alsmede tot het geheel of een gedeelte van de landerijen die de bewoner van het huis persoonlijk en voor eigen rekening bebouwde, tot het landbouwgereedschap en tot de aan het bedrijf verbonden dieren.

36. Ook Nederland kent het voorkeurrecht. Op voorstel van prof. Meijers werd door artikel 1 van de wet van 17 februari 1923 een artikel 899b ingevoerd waardoor de langstlevende echtgenoot de inboedel kan overnemen in mindering van zijn aandeel. Zo de waarde van de inboedel het aandeel van de echtgenoot overtreft, dan is de terugvordering der goederen of hun waarde slechts toegelaten in zoverre deze waarde de 15.000 florijn te boven gaat. De langstlevende echtgenoot kan dus de goederen tot zich nemen tot beloop van 15.000 florijn zonder vergoeding. Wordt het beginsel van de overname door alle auteurs

aanvaard, dan bestaat geen eensgezindheid meer omtrent het voorwerp waarop de keuze mag betrekking hebben, noch over de waarde ervan (zie Minkenhof, W.P.N.R., 1960, nr. 4627, p. 194).

37. De Franse wetgeving kent eveneens uitzonderingen op artikel 815 van het burgerlijk wetboek; zo bv. de wet betreffende de woningen met bescheiden huurwaarde van 30 november 1894; de wet betreffende de landeigendommen van 17 juni 1938. De wet van 19 december 1961 heeft de toepassing daarvan in grote mate verruimd door ze uit te breiden tot de landbouwexploitatie, de handelsuitbating, het industrieel of artisanal bedrijf (artikelen 832, § 3, 832, 1, en 832, 2, B.W.).

38. In het wetsontwerp van 1969 wordt de reeds bestaande regeling enigszins uitgebreid. Het voorgestelde artikel 767, III, § 3, herneemt het huidige artikel 767, II, § 6. Het voorgestelde regime is gunstiger. Thans is een beperking voorzien in artikel 767, II, § 6, die de overname belet zo de waarde van de verkozen goederen groter is dan die van het gedeelte waarop de overlevende echtgenoot een recht van vruchtgebruik heeft. Hoe groot, volgens het voorstel, de nalatenschap ook moge zijn, de overlevende echtgenoot zal bij voorkeur het vruchtgebruik van het woonhuis en van de huisraad kunnen krijgen, zelfs indien hun waarde die van het gedeelte waarover hij het vruchtgebruik heeft, overtreft en zonder dat hij daarom aan de medeërfgenamen een rente moet betalen.

Ook artikel 2 van de wet op de kleine nalatenschappen kent aan de echtgenoot het recht toe zich het vruchtgebruik te doen toekennen van de in artikel 767, II, § 6, bedoelde goederen, zelfs als hun waarde die overtreft van het gedeelte waarvan hij het vruchtgebruik heeft. Hij moet dan echter aan de erfgenamen een jaarrente betalen, berekend naar de meerwaarde.

Het ontwerp heft dit artikel 2 dus stilzwijgend op.

Integendeel is in het ontwerp geen sprake meer van een voorkeur wat betreft de landerijen, het landbouwgereedschap en de dieren.

Nochtans, aldus de Memorie van Toelichting (p. 9) zal de echtgenoot toch de zekerheid hebben zijn leven lang het huis te kunnen bewonen en de huisraad te kunnen behouden. Het ontwerp wenst niet verder te gaan om de preferentiële toewijzing uit te breiden tot het landbouw-, het handels-, het industrie- of het ambachtsbedrijf daar de overlevende echtgenoot, vaak een persoon op jaren, er weinig voor zal voelen te investeren in het bedrijf. De wet op de kleine nalatenschappen zal in zekere mate (artikel 4 van de wet van 16 mei 1900, zoals gewijzigd door de wet van 20 december 1961) aan de wens tot overname tegemoetkomen. De laatste volzin van § 3 van artikel 767, III, kent hetzelfde recht toe aan de echtgenoot die de befigtigde is of de legataris van een vruchtgebruik waarvan de waarde of het voorwerp dezelfde of een grotere waarde heeft dan het wettelijk vruchtgebruik, tenzij de overledene anders heeft beschikt.

Het moet onderstreept worden dat de wet van 16 mei 1900 betreffende de kleine nalatenschappen door de wet van 20 december 1961 een breder toepassingsgebied heeft gekregen. Van belang hier is wel het feit dat de echtgenoot de eerste is in de rangorde van de kandidaat-overnemers (zie R. Dillemans, Loi du 20 décembre 1961 modifiant la loi du 16 mai 1900 au sujet du régime successoral des petits héritages, Annales du Notariat, 1962, 93 en volgende).

7. Onderhoud.

39. Wanneer artikel 1 van de wet van 20 november 1896 het vruchtgebruik voor de overlevende echtgenoot heeft ingevoerd, heeft artikel 2 van die wet voorzien in een onderhoud (artikel 205 burgerlijk wetboek). Dit alimentatierecht van de langstlevende echtgenoot is een schuld-

vordering (Van Biervliet J., Successions, nr. 135 en volg.), die voor de langstlevende echtgenoot een soort reserve moet uitmaken.

In de eerste plaats heeft de wetgever daardoor er willen over waken dat de langstlevende echtgenoot een normale levenswijze verzekerd wordt. Het aan de langstlevende echtgenoot toegekende vruchtgebruik volstaat in sommige gevallen niet om de echtgenoot de nodige bestaansmiddelen te verschaffen. In dat geval zal de echtgenoot, behoeftig na het overlijden van de andere, aanspraak kunnen maken op een bijkomende verplichting ten laste van de nalatenschap. Dit onderhoudsrecht vervult aldus enigszins de rol van reserve voor de echtgenoot in behoeftige staat (zie J. Van Biervliet, Successions, nr. 135 en volgende; A. Varisterbeeck, Des droits successoraux du conjoint survivant, nr. 141 tot 166).

40. Opdat de langstlevende echtgenoot aanspraak zou kunnen maken op onderhoud, moet hij behoeftig zijn (artikel 205, § 2). Deze toestand moet worden bepaald rekening houdende met de levenswijze en de stand gedurende het huwelijk. Het onderhoud moet dus niet « noodzakelijk » zijn. (Rb. Antwerpen, 10 november 1954, J.T. 1955, 486; contra: Rb. Brussel, 21 juni 1950, Rev. Prat. Not. 1950, 276).

Tenslotte dient het onderhoud gevraagd te worden binnen het jaar na het overlijden (art. 205, § 5).

Naar De Page (T. I, nr. 547 bis) voorhoudt is het alimentatierecht van de langstlevende echtgenoot een schuld-vordering « sui generis », die zich in verschillende opzichten onderscheidt van het gewone onderhoudsgeld in gemeen recht. In de eerste plaats is de onderhoudsplicht een last van de nalatenschap, van een massa. Alle erfgenamen moeten bijdragen, ook de legatarissen (Cass., 12 juli 1957, Pas. 1957, I, 1365). Er bestaat nochtans geen solidariteit onder erfgenamen. Eens vastgesteld kan het bedrag niet meer worden verhoogd, doch wel verminderd. Zo het onderhoud niet meer nodig is kan het worden afgeschaft. Het onderhoud moet in termijnen worden verschafft; derhalve zal een kapitaal moeten beschikbaar worden gesteld, zoniet zullen de betrokken erfgenamen een voldoende zekerheid dienen te stellen (artikel 205, § 4). Het recht op onderhoud is van openbare orde. De oorzaken van verval die gelden voor het erfrechtelijk vruchtgebruik (artikel 677, § 8 en 9) zijn niet van toepassing op het onderhoudsrecht van de langstlevende echtgenoot.

Het wetsontwerp van 1969 heeft geen wijzigingen voorgesteld wat dit onderhoud betreft.

50. Bij de wetwijziging van 1923 werd in Nederland geen alimentatierecht in de wet opgenomen ofschoon deze mogelijkheid besproken werd. (zie Meijers in W.P.N.R., 1921, nr. 2684, bijvoegsel, blz. 7). Volgens Meijers kan de gelijkstelling van de echtgenoot met het kind niet worden doorgevoerd zonder daarbij ook de alimentatieplicht te herzien (Meijers, Het wetsontwerp tot wijziging der erfopvolging, W.P.N.R., 1960, nr. 2616, p. 119). In een artikel, verschenen in W.P.N.R. (1958, nr. 4560 en 4561), heeft professor Van Oven ook duidelijk het principieel verschil tussen de verzorging en de « legitieme » in het licht gesteld: de eerste is een morele plicht en de tweede is een uitvloeisel van het « officium pietatis ».

Het mag toch opvallend worden genoemd dat daar waar in 1923 geen van beide instellingen ingang vond in het burgerlijk wetboek, thans de Nederlandse wetgever het verzorgingsrecht (zie artikel 4.3.1b) en de legitieme (zie artikel 4.3.1) in het ontwerp kumuleert.

Alhoewel de instellingen van de legitieme en van het verzorgingsrecht nauw met elkaar zijn verbonden moet volgens Van de Poll (Legitieme en verzorging, in W.P.N.R. 1964, nr. 4808, p. 170) de ene de andere niet uitschakelen: aan de langstlevende dient geen legitieme

gegeven ten nadele van zijn verzorgingsrecht; « Integendeel. Dit laatste is primair en heeft slechts in zoverre met de legitieme iets te maken, dat de waarde van dit verzorgingsrecht op de legitieme geïmputeerd zal dienen te worden. Praktisch zou dit er op neerkomen dat de langstlevende echtgenoot recht heeft op de grootste van de twee. »

Tenslotte mag er nog worden op gewezen dat de broederschap der Notarissen de mening is toegedaan dat aan de langstlevende echtgenoot geen legitieme meer moet worden toegekend doch alleen een verzorgingsrecht (W.P.N.R. 1960, nr. 4623, bijvoegsel IV).

8. Het beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten.

51. De artikelen 913 en 915 van het burgerlijk wetboek bepalen het beschikbaar gedeelte, welke ook de beneficiaris van de beschikking ten kosteloze titel weze; de artikelen 1094 en 1098 bepalen het beschikbaar gedeelte wanneer de beneficiaris de echtgenoot is van de beschikker.

Het beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten is dus groter wanneer er slechts een huwelijk is of bij een tweede huwelijk zonder afstamming uit het eerste; het is geringer in geval er kinderen uit een vroeger huwelijk bestaan.

* * *

52. Reeds in het Romeinse recht was de schenking tussen echtgenoten nietig, alhoewel omstreeks de jaren 200 de schenking toch geldig werd verklaard zo de echtgenoot-schenker overleed zonder de schenking te herroepen. In dit geval werd de schenking beschouwd als een beschikking bij laatste wil.

In het oude recht (van de zesde tot de dertiende eeuw) waren de schenkingen tussen echtgenoten talrijk, tot ze onder invloed van de Bartolieten (1314-1357) opnieuw afgeschaft werden. Dit verbod bleef bestaan in het gewoonterecht ten einde de goederen in de familie te behouden, zoals in het feodale recht. De schenking onder echtgenoten werd door velen als nutteloos aangezien ingevolge het bestaan van de « douaire », dat gevormd wordt door een vruchtgebruik ten voordele van de vrouw op de eigen goederen van de man. Dit « overlevingsrecht » was vaak conventioneel vastgesteld; soms beliep ze de helft of het derde deel van de « morgengabo » (bij de Franken) of de « dos ex marito » of « pretium nuptiae » (in het germaanse recht). Wanneer de « morgengabo » of de « dos ex marito » een vruchtgebruik waren, kan wel worden gezegd dat de huidige artikelen 1094 en 1098 reeds daarin hun oorsprong hebben gevonden.

Het burgerlijk wetboek (hierin reeds voorafgegaan door de wet van nivose jaar II) liet de schenkingen tussen de echtgenoten toe, doch liet de schenker toe ze te herroepen. De wet van 17 nivôse, jaar II liet de schenking toe van alle goederen in volle eigendom bij ontstentenis van afstammelingen; in geval van bestaan van kinderen werd de schenking beperkt tot de helft in vruchtgebruik.

(M. Hamiaut, La loi Raouin du 13-7-1963, Rec. Sirey, 1964, chron. p. 15 en 16).

* * *

53. Heeft de tekst van artikel 1094 geen wijziging ondergaan in België, dan is dit niet het geval in Frankrijk. Door de wet van 14 februari 1900 werd de echtgenoot het recht ontnomen te beschikken over het vruchtgebruik van het aan de ascendenten voorbehouden deel, zodanig dat het beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten werd gelijkgesteld met het gewone beschikbaar deel van artikel 914. De wet van 3 december 1930 heeft het systeem totaal om-

gekeerd: boven het gewone beschikbaar deel kan de ene echtgenoot ten voordele van de andere beschikken, niet meer over het vruchtgebruik, doch wel over de naakte eigendom van het aan de ascendenten voorbehouden deel. Deze wet heeft aanleiding gegeven tot veel commentaar (zie Planiol, Droit civil, T. III, p. 928; Josseland, Droit civil, T. III, 1066; Capitant, in D.H. 1931, Chron. 15).

Het artikel 1094 heeft dan een laatste wijziging ondergaan door de wet van 13 juli 1963. Deze voorziet nog steeds een keuze van de echtgenoten: het beschikbaar gedeelte omvat het gewone beschikbaar deel van artikel 914 met daarenboven het vruchtgebruik van het overblijvende deel of het vruchtgebruik op het geheel. Wanneer de beschikking, hetzij in volle eigendom en in vruchtgebruik, hetzij alleen in vruchtgebruik, de helft van de goederen overtreft, dan heeft elk der kinderen of hun afstammelingen het recht de omzetting van het vruchtgebruik in een lijfrente te vorderen, mits het stellen van voldoende zekerheden en het behoud van de oorspronkelijke gelijkwaardigheid. Nochtans bestaat deze mogelijkheid van omzetting niet wat betreft het huis waar de langstlevende echtgenoot zijn woonst had op de dag van het overlijden met de er zich in bevindende meubelen.

De afstammelingen hebben evenwel het recht een inventaris te vorderen en een beschrijving der onroerende goederen. Ook mogen zij de omzetting vragen van de titels aan toonder in titels op naam of het deponeren van de titels bij een bank.

54. De Franse wetgever heeft door de wet van 1963 willen voorkomen dat de afstammelingen, bij toepassing van artikel 815 van het burgerlijk wetboek, de verkoop van de goederen zouden uitlokken. Door de nieuwe wet heeft thans de begiftigde echtgenoot de zekerheid zijn verder leven te kunnen slijten in dezelfde omgeving zonder ernstig gestoord te worden.

Stippen wij nog aan dat ook artikel 1098 werd gewijzigd zodanig dat in geval van bestaan van een afstamming uit een vorig huwelijk, een echtgenoot ten voordele van de andere mag beschikken over het gewone beschikbaar deel zoals voorzien in artikel 914 B.W. Behoudens andersluidende wilsbeschikking van de vooroverledene kan het kind uit het eerste huwelijk ten voordele van de langstlevende echtgenoot afstand doen van het vruchtgebruik van het deel der nalatenschap dat het bij afwezigheid van de langstlevende echtgenoot zou hebben ontvangen, ter vervanging van de beschikking in volle eigendom.

Op deze wijze wordt de echtgenoot in tweede huwelijk niet langer meer op minder gunstige wijze behandeld dan een vreemde.

* * *

55. Het wetsontwerp van 17 februari 1969 voorziet eveneens belangrijke wijzigingen aan de artikelen 1094 en 1098 van het burgerlijk wetboek. Het nieuwe artikel 1094 is geïnspireerd door de Franse wetgeving: de toewijzing van het vruchtgebruik van het aan de ascendenten voorbehouden deel is uitgesloten; wel zou dit deel in blote eigendom kunnen worden vermaakt, zodat alleen het vruchtgebruik op het voorbehouden deel voor de ascendenten gewaarborgd blijft. Belangrijker is evenwel, zoals de memorie van toelichting het uitdrukkelijk zegt, dat de vooroverleden echtgenoot aan de overlevende het vruchtgebruik van het aan de descendenten voorbehouden erfdeel mag schenken of vermaken.

Praktisch komt de regeling er op neer dat de overlevende echtgenoot die samen met afstammelingen tot de erfenis komt, naast het deel van de nalatenschap dat hem in volle eigendom toekomt, door schenking of bij testament het vruchtgebruik kan verkrijgen van het overblijvende gedeelte. Deze oplossing is overgenomen van de Franse wet van 1963. Eveneens wordt uit diezelfde wet overgenomen

de mogelijkheid die de kinderen of afstammelingen wordt gegeven, niettegenstaande elk andersluidend beding, en in dezelfde omstandigheden als voor het wettelijk vruchtgebruik, de omzetting te vragen van het aan de overlevende echtgenoot geschonken of vermaakte vruchtgebruik. De waarde hiervan moet echter ten minste gelijk zijn aan die van het beschikbaar gedeelte in eigendom.

Heeft deze regeling reeds kritiek uitgelokt in Frankrijk (zie hoger) dan heeft ook de Raad van State in zijn advies aangehaald dat het niet verantwoord is het recht tot omzetting van een geschonken of vermaakt vruchtgebruik uit te breiden tot erfgenamen die geen afstammelingen zijn. « In de huidige stand van de wetgeving immers kan de overledene die geen legitimaris achterlaat, zijn gehele nalatenschap, zelfs in eigendom, schenken aan zijn echtgenoot of aan wie dan ook; de giften welke hij aan de een of de ander in vruchtgebruik mocht doen, kunnen dan niet in een lijfrente omgezet worden. In de regeling van het ontwerp daarentegen blijft de toestand gelijk voor een vreemde of een bloedverwant aan wie een schenking in vruchtgebruik is gedaan, hetgeen vrij vaak voorkomt. Maar er komt verandering, alleen voor de giften in vruchtgebruik die de overledene heeft gedaan aan zijn echtgenoot, de enige voor wie die omzetting geldt. De echtgenoot zou dus minder goed worden behandeld dan een vreemde aan wie dezelfde gift wordt gedaan, zonder dat daarvoor enige reden is opgegeven. » (Advies Raad van State, p. 35).

Het recht de omzetting te vragen aan alle erfgenamen gegeven in artikel 767, III, § 4, is evenwel niet van openbare orde in tegenstelling met de omzetting voorzien in artikel 1097 van het ontwerp, en dat alleen de afstammelingen toekomt. De overledene zal dus zijn erfgenamen, die geen afstammelingen zijn, deze mogelijkheid kunnen ontnemen.

* * *

56. Het artikel 1098, zoals het ontwerp het voorziet, schaft het minstkindsgedeelte af als grootste beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten in tweede of later huwelijk en bij bestaan van nakomelingschap uit een vorig huwelijk. Voortaan zal de echtgenoot die kinderen heeft uit een vorig huwelijk aan zijn echtgenoot niet meer kunnen schenken dan het vruchtgebruik van zijn nalatenschap, of het gewoon beschikbaar gedeelte bepaald in artikel 913 van het burgerlijk wetboek. Krachtens het voorgestelde artikel 1097 mogen de kinderen uit het eerste huwelijk de omzetting in lijfrente eisen. Het ontwerp heeft hier de Franse wet van 1963 niet overgenomen. In Frankrijk kunnen de reservataire, om aan de schenking in volle eigendom van het grootst beschikbaar deel te ontsnappen, het vruchtgebruik over hun aandeel afstaan. Volgens het ontwerp hoort de keuze bij de de cuius die naast het grootst beschikbaar deel in volle eigendom, ook het vruchtgebruik over het geheel kan schenken of vermaken.

Huidige tekst artikel 723 :

De wet bepaalt de orde van erfopvolging onder de wettige erfgenamen; bij gebreke van wettige erfgenamen, vervallen de goederen aan de natuurlijke kinderen, vervolgens aan de langstlevende echtgenoot en, bij ontstentenis van deze, aan de Staat.

Tekst wetsontwerp artikel 723 :

De wet bepaalt :

1. De orde van erfopvolging onder de wettige erfgenamen;
2. De rechten van het natuurlijk kind op de goederen van zijn vader en moeder;
3. De erfrechten van de echtgenoot;
4. De nalatenschappen die toekomen aan de Staat.

Huidige tekst artikel 724 :

De wettige erfgenamen treden van rechtswege in het

bezit van de goederen, rechten en rechtsvorderingen van de overledene, onder verplichting om alle lasten van de nalatenschap te voldoen; de natuurlijke kinderen, de langstlevende echtgenoot en de Staat moeten zich in het bezit doen stellen door de rechter, in de vorm die hierna wordt bepaald.

Tekst wetsontwerp artikel 724 :

De wettige erfgenamen en de langstlevende echtgenoot treden van rechtswege in het bezit van de goederen, rechten en rechtsvorderingen van de overledene, onder verplichting om alle lasten van de nalatenschap te voldoen.

De natuurlijke kinderen en de Staat moeten zich in het bezit doen stellen door de rechter in de vormen hierna bepaald.

Huidige tekst artikel 767 :

I. Wanneer de overledene geen bloedverwanten in erfelijke graad en ook geen natuurlijke kinderen achterlaat, behoren de goederen van zijn nalatenschap aan zijn overlevende echtgenoot die noch uit de echt, noch van tafel en bed gescheiden is.

II. § 1. De echtgenoot die noch uit de echt, noch van tafel en bed gescheiden is en de volle eigendom niet erft, heeft op de goederen van de vooroverleden echtgenoot een recht van vruchtgebruik, te weten :

1. op een gedeelte gelijk aan dat van het wettig kind dat het minst ontvangt, zonder dat dit gedeelte een vierde mag te boven gaan, wanneer de overleden persoon kinderen uit een vorig huwelijk achterlaat ;

2. op het geheel van de goederen wanneer hij slechts bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters of afstammelingen van dezen, achterlaat ;

3. op de helft in de andere gevallen.

Indien de erfgenaam tot de erfenis komt samen met erfgerechtigden die behoren tot verschillende van de hierboven in 1., 2., en 3. vermelde categorieën, wordt voor het bepalen van de hoegrootheid van het erfrechtelijk vruchtgebruik alleen rekening gehouden met de erfgerechtigden ten aanzien van wie die hoegrootheid het geringst is.

Ieder van de erfgerechtigden wordt daarmee belast naar evenredigheid van hetgeen hij in volle eigendom of in vruchtgebruik ontvangt.

§ 2. De langstlevende echtgenoot is gehouden de afgifte van zijn vruchtgebruik te vragen aan de erfgenamen of aan de legatarissen in de bij artikel 1101 gegeven volgorde. Nochtans heeft hij recht op de vruchten vanaf de dag dat de erfenis is opgevallen.

§ 3. Voor de berekening vormt men een massa uit alle goederen die bij het afsterven van de overledene aanwezig waren, waarbij fictief worden gevoegd de goederen waarover hij, hetzij bij akte onder de levenden, hetzij bij testament, zonder vrijstelling van inbreng heeft beschikt ten voordele van erfgerechtigden. Er wordt geen rekening gehouden met de goederen die onderworpen zijn aan een recht van wettelijke of bedongen terugkeer.

§ 4. Nochtans wordt het erfelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot slechts uitgeoefend op de goederen die het beschikbaar gedeelte uitmaken en waarover de vooroverledene niet heeft beschikt. De echtgenoot heeft het recht artikel 1094 van het Burgerlijk Wetboek in te roepen.

§ 5. De langstlevende echtgenoot moet op zijn erfrechtelijk vruchtgebruik de giften in mindering brengen die hij van de overledene mocht hebben gekregen, tenzij deze anders heeft bepaald.

Indien giften in volle eigendom gedaan werden, geschiedt de toerekening door van het erfrechtelijk vruchtgebruik af te trekken het bedrag van de lijfrente die de echtgenoot zou kunnen verkrijgen door middel van de goederen die hem geschonken of vermaakt zijn.

§ 6. Tot voldoening van het aandeel dat hem in 1., 2. en

3. van § 1 is toegekend, kan de langstlevende echtgenoot zich bij voorkeur het vruchtgebruik van het door de echtgenoot bewoonde huis doen toewijzen, wanneer dit huis geheel in de gemeenschap betrokken was of geheel tot de nalatenschap van de vooroverledene behoort, en mits de waarde daarvan niet groter is dan die van het gedeelte waarop hij een recht van vruchtgebruik heeft.

Hij kan zich eveneens, afzonderlijk, het huisraad geheel of gedeeltelijk doen toewijzen, onder de voor het woonhuis gestelde voorwaarden. Indien de echtgenoot zich het vruchtgebruik van het huis wil doen toewijzen, kan het recht van voorkeur onder dezelfde voorwaarden toegepast worden op het geheel of op een gedeelte van de landerijen die de bewoner van het huis persoonlijk en voor eigen rekening bebouwde, van het landbouwgereedschap en van de aan de landbouwbedrijf verbonden dieren.

§ 7. Tot bij de definitieve verdeling en uiterlijk tot na verloop van een jaar sinds het overlijden, kunnen de erfgenamen, mits voldoende zekerheid, eisen dat het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot omgezet wordt in een lijfrente. Indien zij het niet eens zijn wordt de omzetting aan de beslissing van de rechtbank overgelaten. De omzetting werkt terug tot op de dag dat de erfenis is opgevallen. Nochtans kunnen de erfgenamen deze omzetting niet eisen ten aanzien van de goederen die de langstlevende echtgenoot bij toepassing van § 6 in zijn vruchtgebruik heeft doen opnemen.

§ 8. Wanneer er wettige afstammelingen van de overledene bestaan, eindigt het vruchtgebruik ingeval de echtgenoot hertrouwt.

§ 9. Wanneer er afstammelingen van de overledene bestaan, is de langstlevende echtgenoot uitgesloten van zijn recht van vruchtgebruik of verliest hij dit recht :

1. indien de aan de ouderlijke macht verbonden rechten hem geheel of gedeeltelijk ontnomen zijn, uit hoofde van het misbruik dat hij daarvan gemaakt heeft, of krachtens een veroordeling tot straf ;

2. indien hij, wegens kennelijk wangedrag, uitgesloten of ontzet is van de voogdij over kinderen die uit zijn huwelijk met de overleden echtgenoot geboren zijn ;

3. indien hij, om dezelfde reden, uitgesloten of ontzet is van de medevoogdij over de kinderen die zijn vrouw uit een vorig huwelijk heeft gehad.

Tekst wetsontwerp artikel 767 :

I. De wet kent erfrecht alleen toe aan de niet uit de echt gescheiden noch van tafel en bed gescheiden echtgenoot.

II. Wanneer de overleden persoon noch bloedverwanten in erfelijke graad, noch natuurlijke kinderen achterlaat, of indien hij slechts bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters, of afstammelingen van dezen, achterlaat, of bloedverwanten in de opgaande lijn andere dan vader of moeder, dan komen de goederen van zijn nalatenschap in volle eigendom toe aan de langstlevende echtgenoot.

Wanneer hij in een lijn geen bloedverwanten in erfelijke graad noch natuurlijke kinderen of enkel bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters, of afstammelingen van dezen, of bloedverwanten in opgaande lijn, andere dan vader of moeder, achterlaat, valt de helft van de nalatenschap in volle eigendom te beurt aan zijn echtgenoot, niettegenstaande het bepaalde in de artikelen 752, 753 en 754 van het Burgerlijk Wetboek.

Wanneer de overledene een natuurlijk kind achterlaat, valt het erfdeel dat krachtens artikel 757 zou toekomen aan bloedverwanten in de opgaande lijn, andere dan vader of moeder, en aan bloedverwanten in de zijlijn, andere dan broeders of zusters of afstammelingen van dezen, in eigendom te beurt aan de echtgenoot van de overledene.

De echtgenoot van het natuurlijk kind dat zonder nakomelingschap is overleden en wiens ouders niet meer in leven zijn, erft alleen in eigendom.

Wanneer de vader of de moeder overleeft en samen met de echtgenoot tot de erfenis komt, dan erft de bloedverwant in opgaande lijn een vierde in eigendom; overleven zij beiden, dan ontvangen zij ieder een vierde van de nalatenschap; alles onverminderd de terugkeer naar de wettige broeders en zusters, overeenkomstig artikel 766.

III., § 1. De echtgenoot heeft op de goederen van zijn vooroverleden echtgenoot een recht van vruchtgebruik, te weten:

1. op het geheel, wanneer de overledene slechts broeders of zusters of afstammelingen van dezen achterlaat;
2. op de helft, wanneer hij wettige of natuurlijke afstammelingen of zijn vader of moeder achterlaat;
3. op het vierde, wanneer hij slechts hetzij zijn vader, hetzij zijn moeder achterlaat.

Indien hij tot de erfenis komt samen met erfgerechtigden die behoren tot verschillende categorieën, wordt de hoegrootheid van het erfrechtelijk vruchtgebruik ten aanzien van elke categorie bepaald zoals in het eerste lid is voorgeschreven.

Ieder lid van de erfgerechtigden wordt met het vruchtgebruik van de echtgenoot belast naar evenredigheid van hetgeen hij in volle eigendom ontvangt.

§ 2. Voor de berekening vormt men een massa uit alle goederen die bij het afsterven aanwezig waren, waarbij fictief worden gevoegd de goederen waarover hij, hetzij bij akte onder de levenden, hetzij bij testament, zonder vrijstelling van inbreng heeft beschikt ten voordele van erfgerechtigden. Er wordt geen rekening gehouden met de goederen die onderworpen zijn aan een recht van wettelijke of bedongen terugkeer.

Nochtans wordt het erfelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot slechts uitgeoefend op de goederen die het beschikbaar gedeelte uitmaken en waarover de vooroverledene niet heeft beschikt. De echtgenoot heeft het recht zich te beroepen op de artikelen 1094 en 1098 van het Burgerlijk Wetboek.

De langstlevende echtgenoot moet op zijn erfrechtelijk vruchtgebruik de giften in mindering brengen die hij van de overledene mocht hebben gekregen, tenzij deze anders heeft bepaald.

Indien giften in volle eigendom gedaan werden, geschiedt de toerekening door van het erfrechtelijk vruchtgebruik de inkomsten van de geschenken of vermaakte goederen af te trekken.

§ 3. De langstlevende echtgenoot kan zich bij voorkeur en zonder vergoeding het vruchtgebruik van het ten tijde van het overlijden door de echtgenoten bewoonde huis doen toewijzen alsook het huisraad dat dit huis stoffeert, wat de waarde er ook van zij, indien die goederen geheel aan de overledene toebehoorden of voor het geheel in de gemeenschap waren gevallen. Hetzelfde recht behoort de echtgenoot die de begiftigde is of de legataris is van een vruchtgebruik: waarvan de waarde of het voorwerp dezelfde of een grotere waarde heeft dan het wettelijk vruchtgebruik, tenzij de overledene anders heeft beschikt.

§ 4. Tot bij de definitieve verdeling en uiterlijk tot na verloop van een jaar sinds het overlijden, kunnen de erfgenamen, mits voldoende zekerheid wordt gesteld en de waarborg dat de oorspronkelijke gelijkwaardigheid bewaard blijft, wordt geleverd, eisen dat het vruchtgebruik van langstlevende echtgenoot omgezet wordt in een lijfrente. Wanneer zij niet overeenkomen is de omzetting voor de rechtbanken facultatief.

Zij werkt terug tot op de dag van het openvallen van de nalatenschap. De erfgenamen kunnen deze omzetting niet eisen betreffende de goederen waarvoor de echtgenoot de toewijzing bij voorkeur heeft gevraagd.

§ 5. De kinderen of afstammelingen kunnen, niettegenstaande ieder andersluidend beding, eisen, dat een boedelbeschrijving wordt opgemaakt van de roerende goederen en een staat der onroerende goederen waarop het vrucht-

gebruik slaat, dat de gelden worden belegd en dat de effecten aan toonder naar keuze van de overlevende echtgenoot worden omgezet in effecten op naam of in bewaring worden gegeven bij een bankinstelling.

§ 6. Wanneer er wettige afstammelingen van de overledene bestaan, eindigt het vruchtgebruik ingeval de echtgenoot hertrouwt.

§ 7. Wanneer er afstammelingen van de overledene bestaan, is de langstlevende echtgenoot uitgesloten van zijn recht van vruchtgebruik of verliest hij dit recht:

1. indien de aan de ouderlijke macht verbonden rechten hem geheel of gedeeltelijk ontnomen zijn;
2. indien hij, wegens kennelijk wangedrag of ontrouw in beheer, uitgesloten of ontzet is van de voogdij over de kinderen die uit zijn huwelijk met de overleden echtgenoot geboren zijn.

Huidige tekst artikel 768 :

Bij gebreke aan een overblijvende echtgenoot vervalt de nalatenschap aan de Staat.

Tekst wetsontwerp artikel 768 :

Bij gebreke aan wettige erfgenamen, van een natuurlijk kind, of van een overblijvende echtgenoot, vervalt de nalatenschap aan de Staat.

Huidige tekst artikel 769 :

De langstlevende echtgenoot en het bestuur van domeinen die beweren op de nalatenschap recht te hebben, zijn gehouden de nalatenschap te doen verzegelen en een boedelbeschrijving te doen opmaken in de vorm die voor de aanvaarding van nalatenschappen onder voorrecht van boedelbeschrijving is voorgeschreven.

Tekst wetsontwerp artikel 769 :

De Staat die beweert op de nalatenschap recht te hebben, is gehouden de nalatenschap te doen verzegelen en een boedelbeschrijving te doen opmaken in de vorm die voor de aanvaarding van nalatenschappen onder voorrecht van boedelbeschrijving is voorgeschreven.

Huidige tekst artikel 770 :

Zij moeten de inbezitstelling vragen bij de Rechtbank van Eerste Aanleg...

Tekst wetsontwerp artikel 770 :

Hij moet de inbezitstelling vragen bij de Rechtbank van Eerste Aanleg...

Huidige tekst artikel 771 :

De langstlevende echtgenoot is verder gehouden de roerende goederen te beleggen, of een voldoende borg te stellen ten einde de teruggave daarvan te verzekeren, ingeval erfgenamen van de overledene zich binnen drie jaar mochten aanmelden; na die termijn is de borg bevrijd.

Tekst wetsontwerp artikel 771 :

Opgeheven.

Huidige tekst artikel 772 :

De langstlevende echtgenoot of het bestuur van de domeinen die de hun opgelegde formaliteiten niet in acht hebben genomen, kunnen worden veroordeeld tot schadevergoeding aan de erfgenamen die zich mochten aanmelden.

Tekst wetsontwerp artikel 772 :

Indien de Staat de opgelegde formaliteiten niet in acht heeft genomen, kan hij veroordeeld worden tot schadevergoeding aan de erfgenamen die zich mochten aanmelden.

Huidige tekst artikel 773 :

De bepalingen van de artikelen 769, 770, 771 en 772 zijn mede van toepassing op natuurlijke kinderen, geroepen bij gebreke aan bloedverwanten.

Tekst wetsontwerp artikel 773 :

De bepalingen van de artikelen 769, 770 en 772 zijn mede van toepassing op natuurlijke kinderen, geroepen bij gebreke aan bloedverwanten.

Huidige tekst artikel 1094 :

Een echtgenoot mag, voor het geval hij geen kinderen en ook geen afstammelingen achterlaat, hetzij bij huwelijkskontraakt, hetzij tijdens het huwelijk, ten voordele van de andere echtgenoot beschikken over de eigendom van alles waarover hij ten voordele van een vreemde zou mogen beschikken en bovendien over het vruchtgebruik van het gehele erfdeel dat door de wet aan de erfgenamen is voorbehouden. En voor het geval dat de echtgenoot die de schenking doet, kinderen of afstammelingen achterlaat, mag hij aan de andere echtgenoot geven, of een vierde in eigendom en een ander vierde in vruchtgebruik, of de helft van al zijn goederen in vruchtgebruik alleen.

Tekst wetsontwerp artikel 1094 :

Een echtgenoot mag, hetzij bij huwelijkscontract, hetzij tijdens het huwelijk aan de andere echtgenoot het gewoon beschikbaar gedeelte bepaald in de artikelen 913 en 915 schenken of vermaken, en bovendien het vruchtgebruik van het aan de afstammelingen voorbehouden erfdeel of de blote eigendom van het erfdeel voorbehouden aan de bloedverwanten in de opgaande lijn.

Huidige tekst artikel 1097 :

Echtgenoten mogen elkaar tijdens het huwelijk, noch bij akte onder de levenden, noch bij testament, enige onderlinge en wederkerige schenking doen bij een en dezelfde akte.

Tekst wetsontwerp artikel 1097 :

De bepalingen van artikel 767, II, § 5, 6 en 7, vinden toepassing op het aan de echtgenoot geschonken of vermaakte vruchtgebruik. De kinderen of afstammelingen kunnen eveneens, overeenkomstig de bepalingen van artikel 767, III, § 4, eisen dat het geschonken of vermaakte vruchtgebruik wordt omgezet, tenzij de waarde ervan niet

hoger is dan die van het in eigendom beschikbare gedeelte, behoudens de uitzonderingen aangenomen voor de woning en het huisraad. Dat recht kan hun door de beschikker niet worden ontnomen.

Huidige tekst artikel 1098 :

De man of de vrouw die kinderen heeft uit een ander huwelijk, en een tweede of een later huwelijk aangaat, mag aan de andere echtgenoot niet meer schenken dan een deel gelijk aan dat van het wettig kind dat het minst geniet, en zonder dat, in welk geval ook deze schenkingen een vierde van de goederen mogen te boven gaan.

Tekst wetsontwerp artikel 1098 :

De echtgenoot die kinderen heeft uit een vorig huwelijk mag aan zijn echtgenoot niet meer schenken dan het vruchtgebruik van zijn nalatenschap, of het gewoon beschikbaar gedeelte bepaald in artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek.

Huidige tekst artikel 1099 :

Echtgenoten mogen elkaar onrechtstreeks niet meer schenken dan hun door de vorige bepaling is toegestaan. Elke vermoede of aan tussenpersonen gedane schenking is nietig.

Tekst wetsontwerp artikel 1099 :

Echtgenoten mogen elkaar onrechtstreeks niet meer schenken dan hem door de vorige bepaling is toegestaan. Elke vermoede of aan tussenpersonen gedane schenking is onderworpen aan de inkorting.

Huidige tekst artikel 1100 :

Als schenkingen aan tussenpersonen worden beschouwd de schenkingen door een van de echtgenoten gedaan aan de kinderen of aan een van de kinderen van de andere echtgenoot die uit een ander huwelijk zijn geboren, alsook de schenkingen door de schenker gedaan aan bloedverwanten van wie de andere echtgenoot op de dag van de schenking vermoedelijk erfgenaam was, ook al heeft de laatstgenoemde zijn begiftigde bloedverwant niet overleefd.

Tekst wetsontwerp artikel 1100 :

Opgeheven.

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 22 januari 1970.

Voorzitter : M. Valentin.
Raadsheer-verslaggever : M. Busin.
Advocaat-generaal : M. Dumon.

Vruchtgebruik. — Onderhoudsverplichting van de vruchtgebruiker. — Grove herstellingen ten laste van de blote eigenaar. — In moderne woonhuizen. — Beoordeling van de rechter.

De vruchtgebruiker moet de zaak zelf in stand houden

en, wanneer het gaat om een woonhuis, heeft hij zich in zijn onderhoudsverplichting te gedragen net als een zorgzame eigenaar zou doen om de zaak zelf in stand te houden, zoals ze was bij de aanvang van het vruchtgebruik. Alle andere herstellingen dan de grove herstellingen die op beperkende wijze bij art. 606 B.W. zijn bepaald, worden beschouwd als herstellingen tot onderhoud en zijn ten laste van de vruchtgebruiker. Ze zijn niet beperkt tot de herstellingen die ten laste van de huurder zijn, en de verplichting de lasten te dragen waarvan sprake in de artikelen 608 en 609 mag niet verward worden met de verplichting tot herstelling.

Het Burgerlijk Wetboek heeft enkel ten laste van de eigenaar willen de grove vernieuwings- en ver-

bouwingswerken met het oog op de algemene stevigheid en de instandhouding van het gehele gebouw, die werkelijk een uitzondering zijn in het bestaan zelf van het eigendom en waarvan de kosten normaal van het kapitaal worden afgenomen. De wetgever heeft geen rekening kunnen houden met het aanbrengen aan woonhuizen van nieuwe inrichtingen die aan de eisen van comfort en efficiëntie van het moderne leven beantwoorden. De rechter moet derhalve beoordelen of de herstelling of de vervanging van dergelijke inrichtingen kunnen gelijkgesteld worden met de grove herstellingen waarvan sprake is in de artikelen 605 en 606, met toepassing van deze bepalingen overeenkomstig de geest ervan.

Weynants e. a. t./ Egimo e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 29 mei 1967 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel;

Gelet op het arrest op 3 oktober 1968 door het Hof gegeven, waarbij wegens overtreding van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken wordt verworpen de voorziening, die eiseres op 20 november 1967 tegen hetzelfde vonnis van 29 mei 1967 heeft ingesteld;

Overwegende dat de eerste voorziening door geen andere nietigheid was aangetast dan die welke voortvloeit uit genoemde overtreding van de wet van 15 juni 1935, zodat de tweede voorziening ingesteld binnen de bij artikel 1 van de wet van 8 maart 1948 gestelde termijn ontvankelijk is;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 578, 601, 605, 606, 608, 609 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis de eisers veroordeelt om aan de eerste verweerster, als beheerster van de mede-eigendom van het onroerend goed, gelegen te Brussel, Franklin Rooseveltlaan nr. 224-226, dat verdeeld is in verschillende appartementen — het appartement van de tweede verdieping behoort in blote eigendom toe aan eiseres en in vruchtgebruik aan de tweede verweerster — een bedrag van 30.249 frank te betalen dat, met betrekking tot dit appartement, het aandeel vertegenwoordigt van de verschillende uitgaven in verband met de gemeenschappelijke delen van het onroerend goed, op grond dat uit de gegevens van de zaak blijkt dat de litigieuze schuldvordering omvat hetzij (voor een klein gedeelte ten bedrage van 413 frank) kosten betreffende uitgaven van vóór het overlijden van de rechtsvoorganger van de partij Weynants-Vanderveken (eiseres), hetzij werken van grove herstellingen (ketel en toebehoren, nieuwe bevloering van de ingang en hermaken van een garagerit en muurtje), die wegens hun belangrijkheid niet kunnen beschouwd worden als een eenvoudige last van de vruchten, tegenprestatie van het genot, en evenmin als een herstelling tot onderhoud en « dat dienengevolge de kosten van deze werken alleen door de blote eigenares (eiseres) moeten worden gedragen »,

terwijl 1) de herstelling van een ketel en zijn toebehoren, de nieuwe bevloering van de ingang en het hermaken van een garageafrit met muurtje, geen werken zijn die voorkomen in de beperkende opsomming van artikel 606 van het Burgerlijk Wetboek, en dus — welke ook de belangrijkheid ervan zij, vergeleken met die van de vruchten van van de zaak waarop het vruchtgebruik gevestigd is — niet kunnen beschouwd worden als « grove herstellingen » in de zin van deze wetsbepaling, en het bestreden vonnis door om voormelde reden eiseres (blote eigenares) veeleer dan de tweede verweerster (vruchtgebruikster) te veroordelen om de kosten van de litigieuze werken te dragen, het wettelijk begrip van « grove herstelling », in de zin van artikel 606 van het Burgerlijk Wetboek heeft geschonden, en de respectieve verplichtingen van de blote eigenaar en vrucht-

gebruiker ten aanzien van de herstellings- en onderhoudswerken heeft miskend (schending van de artikelen 578, 601, 605 en 606 van het Burgerlijk Wetboek);

2) in zover in de overweging dat de herstellingen, wegens hun belangrijkheid, niet kunnen worden beschouwd als een eenvoudige last van de vruchten, tegenprestatie van het genot, een afzonderlijke reden moet worden gezien waarvoor het vonnis in de artikelen 608 en 609 van het Burgerlijk Wetboek steun vindt, het bestreden vonnis het rechtsbegrip van « last » in de zin van deze wetsbepalingen zou hebben geschonden en niet passend met redenen zou omkleed zijn (artikel 97 van de Grondwet), daar de schuldvordering nu eenmaal betrekking had op « herstellingen » in de zin van de artikelen 605 en 606 van het Burgerlijk Wetboek, en niet op « lasten » in de zin van de artikelen 608 en 609 van hetzelfde wetboek, en het derhalve niet ter zake dienend is erop te wijzen dat de ten deze bedoelde herstellingen niet kunnen beschouwd worden als een last van de vruchten — daar de vruchtgebruiker, die wettelijk verplicht is de zaak zelf in stand te houden (artikel 578 van het Burgerlijk Wetboek) en er als goed huisvader van te genieten (artikel 601 van het Burgerlijk Wetboek), de kosten van de herstellingen tot onderhoud moet dragen, zelfs al overtreffen zij de inkomsten van het roerend goed (schending van alle aangeduide bepalingen);

Overwegende dat het bestreden vonnis beslist dat de door de eerste verweerster gevorderde bedragen omvatten « hetzij (voor een klein gedeelte ten bedrage van 413 frank) kosten betreffende uitgaven van vóór het overlijden van de rechtsvoorganger van de partij Weynants-Vanderveken, hetzij werken van grove herstellingen (ketel en toebehoren, nieuwe bevloering van de ingang en hermaken van een garage-afrit en muurtje), die, wegens hun belangrijkheid zelf, niet kunnen beschouwd worden als een eenvoudige last van de vruchten, tegenprestatie van het genot, en evenmin als een herstelling tot onderhoud... dientengevolge de kosten van deze werken alleen door blote eigenares (thans eiseres) moeten worden gedragen »;

Overwegende dat aldus het vonnis beslist dat de gevorderde bedragen geen betrekking hebben op de bij artikel 608 van het Burgerlijk Wetboek vermelde lasten en ook niet op de in de artikelen 605 en 606 van hetzelfde wetboek bedoelde herstellingen tot onderhoud;

Overwegende dat de beslissing niet wordt bevestigd in zover zij het bedrag van 413 frank ten laste van de eisers legt;

Overwegende dat het vonnis, verre van het begrip « last » in de zin van artikel 608 van het Burgerlijk Wetboek te schenden, zoals in het tweede onderdeel van het middel wordt betoogd, er een juiste toepassing van gemaakt heeft, door te beslissen dat de gevorderde bedragen geen betrekking hadden op dergelijke lasten;

Dat het vonnis door deze beslissing evenmin enige andere in dit onderdeel van het middel aangeduide wetsbepalingen heeft geschonden;

Overwegende dat het eerste onderdeel van het middel enkel aanvoert dat de werken waarvoor de bedragen werden gevorderd, niet begrepen zijn in de beperkende opsomming van artikel 606 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de grove herstellingen, zodat zij onderhoudswerken zijn en derhalve naar luid van deze wetsbepaling ten laste van de vruchtgebruiker (de tweede verweerster) en niet van de blote eigenaar moesten worden gelegd;

Overwegende dat uit de bepalingen van de artikelen 578 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, tot regeling van het vruchtgebruik volgt dat als tegenprestatie van het recht om van de zaak waarvan een ander de eigendom heeft, het gebruik en het genot te hebben, zoals de eigenaar zelf, de vruchtgebruiker de verplichting heeft de zaak zelf in stand te houden; dat in het geval bedoeld bij de artikelen 605 en 606, met name wanneer het gaat

om een woonhuis, de vruchtgebruiker zich in zijn onderhoudsverplichting te gedragen heeft net als een zorgzame eigenaar zou doen om de zaak zelf in stand te houden, zoals deze was bij de aanvang van het vruchtgebruik;

Dat alle andere herstellingen dan de grove herstellingen die op beperkende wijze bij artikel 606 zijn bepaald als herstellingen tot onderhoud beschouwd worden en ten laste zijn van de vruchtgebruiker die, krachtens artikel 605, zelfs moet instaan voor de grove herstellingen die veroorzaakt zijn door het verzuimen van herstellingen tot onderhoud en aan wie, krachtens artikel 618, het vruchtgebruik kan ontnomen worden als hij bij gebrek aan onderhoud het erf laat vervallen;

Overwegende dat de rechter derhalve de verplichting van de vruchtgebruiker tot onderhoudsherstellingen mis kent door de omvang ervan te beperken tot die van de verplichting tot herstellingen ten laste van de huurder of geringe herstellingen tot onderhoud, waartoe de huurder gehouden is overeenkomstig artikel 1754 van het Burgerlijk Wetboek;

Dat de rechter de verplichting de lasten te dragen waarvan sprake in de artikelen 608 en 609 evenmin mag verwarren met de verplichting tot de herstellingen bedoeld bij de artikelen 605 en 606, daar elk van deze verplichtingen een onderscheiden voorwerp en regeling heeft;

Overwegende dat bij de bepaling van artikel 606, die de grove herstellingen van het woonhuis beperkt tot die van zware muren en gewelven, de vernieuwing van balken en van gehele daken en alle andere herstellingen onderhoudsherstellingen noemt, het Burgerlijk Wetboek enkel ten laste van de eigenaar heeft willen laten de grove vernieuwings- en verbouwingswerken met het oog op de algemene stevigheid en de instandhouding van het gehele gebouw en die werkelijk een uitzondering zijn in het bestaan zelf van het eigendom en waarvan de kosten normaal van het kapitaal worden afgenomen;

Overwegende weliswaar dat door de grove herstellingen beperkend te bepalen, artikel 606, dat aan de Coutume de Paris ontleend is, enkel de gebouwen voor het dagelijks gebruik van het toenmalige leven op het oog heeft gehad; dat de wetgever aldus geen rekening heeft kunnen houden met het aanbrengen aan woonhuizen van nieuwe inrichtingen die aan de eisen van comfort en efficiëntie van het moderne leven beantwoorden;

Overwegende dat het derhalve aan de rechter staat te oordelen of de herstelling of de vervanging, in deze gebouwen, van dergelijke inrichtingen of van zekere elementen ervan kunnen worden gelijkgesteld met de grove herstellingen waarvan sprake is in de artikelen 605 en 606, met toepassing van deze bepalingen overeenkomstig de geest ervan, zonder de instelling van het vruchtgebruik te veranderen zoals zij in het Burgerlijk Wetboek geregeld is; dat de rechter, desnoods met het advies van deskundigen, moet uitmaken of de herstellingen zoniets de aard van de uitdrukkelijk in artikel 606 bedoelde werken, althans een vergelijkbaar uitzonderlijk en belangrijk karakter hebben, dan wel of daarentegen dit buitengewoon karakter er niet aan toegekend kan worden, daar de uitgevoerde werken voorkomen als de tegenprestatie, die normaal kan worden voorzien in de stand van de techniek, van het verhoogde genot en rendabiliteit van het goed ten gevolge van inrichtingen die door hun gebruik zelf aan slijtage en beschadiging onderhevig zijn;

Overwegende dat blijkt, enerzijds, dat de werken die door het bestreden vonnis gekwalificeerd worden als « nieuwe bevloering van de ingang en hermaken van een garage-africhting en muurtje » niet begrepen zijn in de grove herstellingen die beperkend zijn bepaald in artikel 606 van het Burgerlijk Wetboek en, anderzijds, met betrekking tot de als « ketel en toebehoren » gekwalificeerde werken, dat het bestreden vonnis uit de overweging alleen « van hun belangrijkheid zelf » niet wettelijk heeft kunnen aflei-

den dat ze met bedoelde grove herstellingen overeenstemden;

Dat aldus het eerste onderdeel van het middel gegrond is.

Om die redenen;

vernietigt het bestreden vonnis, behalve in zover het uitspraak doet over de ontvankelijkheid van de hogere beroepen en beslist dat de litigieuze schuldvordering ten bedrage van 413 frank kosten omvat betreffende uitgaven van vóór het overlijden van de rechtsvoorganger van eiseres;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de bestreden beslissing;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter wordt beslist;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Nijvel.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 22 januari 1970.

Voorzitter: M. Valentin.

Raadsheer-verslaggever: M. Busin.

Eerste advocaat-generaal: M. Mahaux.

Verzekeringen. — Aangestelde van garagehouder beschadigt in de garage een auto met een andere auto. — Verzekering van het bedrijfsrisico. — Verzekering van burgerrechtelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen. — Garage-werkplaats en parkeergarage.

Op grond van een verzekering van zijn bedrijfsrisico heeft een garagehouder van zijn verzekeraar terugbetaling gevorderd van de herstellingskosten van een auto die door zijn aangestelde was beschadigt; het ongeval was veroorzaakt met een wagen die overeenkomstig de wet van 1 juli 1956 verzekerd was.

De rechter, die de rechtsvordering van de garagehouder toewijst, heeft zijn beslissing wettelijk verantwoord door erop te wijzen dat de schade slechts door deze laatste verzekering zou kunnen gedekt worden indien het om een verkeersongeval ging, terwijl hij verder, in feite, beslist dat het ongeval overkomen in de door de garagehouder geëxploiteerde garage een bedrijfsrisico is.

Op het verweer van de verzekeraar dat de garage toegankelijk was voor een zeker aantal personen die het recht hadden er te komen in de zin van art. 2 §1 van de wet van 1 juli 1956, antwoordt de rechter op passende wijze door vast te stellen dat de garage slechts zou kunnen gelijkgesteld worden met « een parkeerplaats die voor het publiek toegankelijk was » indien ze een parkeergarage en niet een garage-werkplaats was, en dat de verzekeraar zijn bewering niet bewijst.

N.V. Royale Belge t./ Lemoine.

Gelet op het bestreden vonnis, op 25 oktober 1968 in laatste aanleg gewezen door de Rechtbank van koophandel te Brussel;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1134, 1135, 1317, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden vonnis, dat de rechtsvordering van verweerder inwilligt, verklaart dat de schade waarvan de vergoeding wordt gevorderd van de eisende vennootschap als een bedrijfsrisico moet worden beschouwd en; derhalve gedekt is door de tussen partijen gesloten ver-

zekeringsovereenkomst burgerrechtelijke aansprakelijkheid-bedrijf en, dientengevolge, de eisende vennootschap veroordeelt tot terugbetaling aan verweerder van het bedrag van 6.789 frank vermeerderd met de gerechtelijke interesten en met de kosten, op grond dat eiseres in gebreke blijft te bewijzen dat de verzekeringsovereenkomst burgerrechtelijke aansprakelijkheid-automobilie die werd aangegaan door de eigenaar van het voertuig dat het ongeval heeft veroorzaakt, van latere datum zou zijn dan de polis die tot dekking van de bedrijfsrisico's werd afgesloten en dat trouwens uit geen enkel element van het dossier volgt dat het om een verkeersongeval en niet om een bedrijfsrisico gaat,

terwijl, eerste onderdeel, de tussen partijen gesloten verzekeringsovereenkomst burgerrechtelijke aansprakelijkheid-bedrijf bepaalt, zoals eiseres zulks deed gelden in de in haar naam voor de rechtbank genomen conclusie, dat « ingeval een andere verzekering een van de risico's zou, dekken zoals bedoeld in de beide vorige artikelen (namelijk de schade overkomen bij verplaatsingen — artikel 2 b) deze verzekering pas gevolg zal hebben nadat de waarborgen van die andere verzekering werden uitgeput, zelfs indien deze laatste verzekering later werd afgesloten » (artikel 3 van de bijzondere voorwaarden); dientengevolge niet ter zake dienend is de vaststelling dat het niet bewezen is dat de verzekeringsovereenkomst burgerrechtelijke aansprakelijkheid-automobilie van latere datum zou zijn dan die welke de bedrijfsrisico's dekt, waaruit volgt dat het bestreden vonnis geen passend antwoord geeft op het bij conclusie voorgedragen middel en het, bovendien, de bewijskracht van de tussen partijen gesloten overeenkomst miskent (schending van alle in het middel aangeduide artikelen);

tweede onderdeel, door te beslissen dat in elk geval eiseres niet het bewijs levert dat het om een verkeersongeval gaat, daar de aard van het bedrijf (werkplaats of parkeergarage) niet is bewezen, het vonnis niet antwoordt op het middel dat door eiseres bij conclusie hieruit wordt afgeleid dat het litigieuze ongeval bij de wet van 1 juli 1956 was gedekt, daar de garage waarin het ongeval heeft plaatsgehad toegankelijk was voor een zeker aantal personen die het recht hadden om er te komen, in de zin van artikel 2, paragraaf 1, van voornoemde wet, waaruit volgt dat het vonnis niet wettelijk met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet);

Overwegende dat eiseres aan de rechtsvordering van verweerder tot terugbetaling van de herstellingskosten van een automobiel die door een van zijn aangestelden was beschadigd, een grond van niet-ontvankelijkheid tegenwierp die hieruit was afgeleid dat de eigenares van de wagen welke het ongeval had veroorzaakt overeenkomstig de wet van 1 juli 1956 was verzekerd en dat de tussen partijen gesloten verzekeringsovereenkomst « burgerrechtelijke aansprakelijkheid-bedrijf », naar luid van de bepalingen ervan, pas gevolg zou hebben nadat de waarborgen van de andere verzekering waren uitgeput, zelfs indien deze laatste verzekering later was afgesloten geworden;

Overwegende dat het vonnis erop wijst dat de schade slechts door deze laatste verzekering zou kunnen gedekt worden indien het om een verkeersongeval ging, dat het, in feite, beslist dat het ongeval overkomen in de door verweerder geëxploiteerde garage een bedrijfsrisico is;

Overwegende dat, welke ook de waarde zij van de door het eerste onderdeel van het middel bekritiseerde redenen, deze laatste overwegingen volstaan om de beslissing, die de rechtvordering van verweerder toewijst, wettelijk te verantwoorden;

Overwegende dat eiseres weliswaar betoogt dat het vonnis niet antwoordt op de conclusie waarin werd aangevoerd dat « de garage waarin het ongeval heeft plaats-

gehad toegankelijk was voor een zeker aantal personen die het recht hadden om er te komen, in de zin van artikel 2, paragraaf 1, van de wet van 1 juli 1956 »;

Doch overwegende dat het vonnis stelt dat de garage slechts zou kunnen gelijkgesteld worden met « een parkeerplaats die voor het publiek toegankelijk was » indien ze een parkeergarage en geen garage-werkplaats was; dat het vaststelt dat eiseres geen enkele bewijsgrond aanvoert die haar bewering kan bewijzen;

Overwegende dat de rechter aldus een passend antwoord geeft op het verweer van eiseres;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Om deze redenen:

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL.

10e Kamer. — 4 december 1969.

Voorzitter: Baron de la Vallée Poussin.

Raadsheren: MM. Vroomans en van Ackere.

Advocaten: Mrs. P. van Doosselaere, Goris loco Bastaens en Van de Perck.

Verzekeringen. — Art. 9 verzekeringswet. — Verplichting aan de verzekeraar nauwkeurig kennis te verschaffen van de bestanddelen van het risico.

In 1954 sloot een aannemer een verzekering betreffende een kraan Ruston met een maximum hefvermogen van 1,5 ton; in 1960 werd de polis door een nieuwe vervangen en in 1964 verklaarde de aannemer, in een aanhangsel, dat de kraan Ruston vervangen was door een kraan Koehring 304. De premie bleef steeds 2.000 fr. Bij een ongeval bleek dat de laatste kraan een hefvermogen van 19 ton had.

Het risico staat op dit gebied in verhouding tot het hefvermogen van de kraan. Toen de verzekeringnemer in 1964 het voordeel van de bestaande verzekering op een kraan met een veel hoger hefvermogen deed overdragen, was hij bij toepassing van art. 9 verzekeringswet verplicht het verschil, op straf van nietigheid van de verzekering, aan te geven. Hij moest de verzekeraar nauwkeurig in kennis stellen van het te dekken risico, zonder dat de verzekeraar ertoe gehouden was de juistheid van de door de verzekeringnemer verstrekte inlichtingen na te gaan.

N.V. De Schelde t./ N.V. Bouwmaterialen Govaerts en N.V. Bouwmaterialen Govaerts t./ P.V.B.A. Valckenborgh.

Overwegende dat de beroepen, regelmatig naar vorm en tijd, ontvankelijk zijn;

Overwegende dat de oorspronkelijke hoofdeis, door de P.V.B.A. Valckenborgh tegen de N.V. Govaerts ingesteld, er toe strekt herstelling te bekomen van de schade die op 22 februari 1967, op een werf van de N.V. Govaerts, aan haar vrachtwagen veroorzaakt werd door het afvallen van een met grint geladen grijper van een kraan die aan de N.V. Govaerts toebehoorde en door een van haar aangestelden bediend werd; dat de N.V. Govaerts de N.V. De Schelde als verzekeraar van bewuste kraan in vrijwaring opriep;

Overwegende dat de eerste rechter, op grond van oordeelkundige beweegredenen die het Hof bijtreedt, beslist heeft dat er een dubbel gebruik bestaat tussen de vergoedingen gevorderd, enerzijds voor de onbruikbaarheid van de vrachtwagen en, anderzijds, voor het onproductief

loon gedurende die onbruikbaarheid aan de voerder ervan uitbetaald; dat het beroep in zake nr. 63.050, voor zover het de in eerste aanleg aan de P.V.B.A. Valckenborgh toegekende bedragen betwist, evenals het beroep in zake nr. 63.381, dat geen ander voorwerp heeft, dan ook als ongegrond voorkomen, en er maar te onderzoeken blijft of de oproep in vrijwaring terecht door de eerste rechter aanvaard werd;

Overwegende dat geïntimeerde (N.V. Govaerts) de volgende verzekeringen bij appellante (N.V. De Schelde) onderschreven heeft om haar burgerlijke verantwoordelijkheid betreffende de werking van een kraan te dekken:

1. polis nr. 40104 dd 19 juni 1954 voor « een kraan merk: « Ruston Bucycon » zonder verdere aanduidingen (jaarlijkse premie 2.000 fr.);

2. een niet gedateerde polis nr. 3.611.324 voor « een kraan met een hefvermogen van 1,5 ton » zonder meer, polis die volgens haar inhoud de vorige vanaf maart 1960 vervangt (zelfde premie);

3. aanhangsel dd 5 augustus 1964 aan deze polis, waarin vermeld wordt dat « de kraan Rutton » vervangen is door een kraan « Koehring 304 ». De kraan Rutton wordt als reservekraan aanzien (premies ongewijzigd).

Overwegende dat appellante dus ten onrechte beweert dat ze de kraan Koehring, waarmede het ongeval gebeurde, niet zou verzekerd hebben;

Overwegende nochtans dat er ter gelegenheid van dit ongeval aan het licht gekomen is dat bewuste kraan een hefvermogen van 19 ton had; dat appellante bijgevolg voorhoudt dat geïntimeerde, met dit essentieel bestanddeel der verzekering te verzwijgen, het verzekerd risico, dat op dit gebied altijd in verhouding met het hefvermogen van de kraan staat, verzaard heeft; dat de verschillende voorgelegde tarieven, zowel van appellante zelf als van andere verzekeraars, immers duidelijk aantonen dat appellante nooit een kraan met hefvermogen van 19 ton voor een jaarlijkse premie van 2.000 fr. zou verzekerd hebben, dat ze dan ook niet heeft in te staan voor de schade door een dergelijke kraan veroorzaakt;

Overwegende dat de eerste rechter dit standpunt ten onrechte verworpen heeft;

Overwegende, inderdaad, dat het niet betwist wordt dat de « kraan met een hefvermogen van 1,5 ton » die door de polis van maart 1960 verzekerd en op 5 augustus 1964 door de kraan Koehring vervangen werd, de kraan merk « Ruston Bucycon » is die te voren reeds door de polis van 19 juni 1954 verzekerd was op een door geïntimeerde ondertekende aangifte waarin bepaald wordt dat die kraan een « maximum laadvermogen van 1.500 kg. heeft »;

Overwegende dat er dus zowel in 1954 als in 1960 uitdrukkelijk bepaald werd dat de verzekerde kraan een maximum hefvermogen van 1,5 ton had; dat wanneer geïntimeerde in 1964 het voordeel van de bestaande verzekering op een kraan met een veel hoger hefvermogen deed overdragen, zij bij toepassing van artikel 9 der wet van 11 juni 1874 verplicht was dit verschil, op straf van nietigheid der verzekering, aan te geven;

Overwegende dat het, in strijd met de thesis van geïntimeerde, aan de verzekerde behoort de verzekeraar nauwkeurig in kennis te stellen van de bestanddelen van het te dekken risico, zonder dat de verzekeraar gehouden weze de echtheid der door de verzekerde aangegeven inlichtingen na te gaan (Cass. 21.3.1957, Pas. 1957-1-879);

Overwegende dat geïntimeerde ook te vergeefs voorhoudt dat de oorspronkelijke kraan Ruston Buycon in werkelijkheid een hefvermogen van 11 ton had, maar enkel mits een premie van 2.000 fr. verzekerd werd daar er in de door haar uitgevoerde werken nooit meer dan 1,5 ton door de tuigen gelicht werd; dat deze loutere bewering volstrekt tegengesproken is, zowel door de reeds

ontleede bescheiden waarin uitdrukkelijk bepaald wordt dat het hefvermogen van kwestieuse kraan slechts 1,5 ton bedraagt, als door de ontkenningen van appellante die stellig verklaart dat die kraan, naar haar weten, nooit een hoger hefvermogen zou gehad hebben;

Overwegende dat er desaanvaande dus slechts kan besloten worden, ofwel dat bewuste kraan het aangegeven hefvermogen had; ofwel dat geïntimeerde, van het begin af, wetens en willens appellante nopens de werkelijke omvang van het gedekte risico bedrogen heeft;

Overwegende dat de oproep in vrijwaring bijgevolg als ongegrond voorkomt;

Om deze redenen:

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;

Voegt samen als verknocht de zaken ingeschreven sub numeris 63.050 en 63.381 van de algemene rol;

Ontvangt de beroepen en rechtdoende ten gronde,

Bevestigt het bestreden vonnis, behalve waar het de oproep in vrijwaring van geïntimeerde N.V. Govaerts tegen appellante N.V. De Schelde als gegrond aanvaardt en deze laatste tot de kosten ervan veroordeelt;

Wijzigende desbetreffend,

Verklaart de oproep in vrijwaring ongegrond;

Wijst geïntimeerde N.V. Govaerts er van af;

Veroordeelt ze tot de kosten van deze oproep in vrijwaring;

Verwijst de N.V. Govaerts in alle kosten van beroep.

NOOT. — Zie Cass. 21 maart 1957, R.W. 1957-58, 607.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL.

9e Kamer. — 20 maart 1970.

Voorzitter: M. Liard.

Raadsheren: MM. Grenez en Blockx.

Advocaten: Mrs. Verryck loco van Rooy en Pallemmaerts.

Verzekeringen. — Grove fout. — Alcoholhemie en vermoeidheid.

De verzekeraar van de eigen schade weigert betaling van de schade op grond van zware fout van de verzekerde

De verzekerde is door de correctionele rechtbank vrijgesproken van dronkenschap. Het was vanwege de verzekerde, die bekend in de voorafgaande weken meermalen tot laat in de avond te hebben gewerkt, voorzeker een blijk van lichtzinnigheid in de late nacht de terugreis naar zijn woning door nutteloze omwegen aanzienlijk te hebben verlengd en, in de vermoeienistoestand waarin hij verkeerde, een hoeveelheid alcoholische dranken te hebben verorberd (1,48 gram per duizend ml bloed) die des te gevaarlijker was daar hij een behandeling met « valium » volgde, maar uit de omstandigheden van de zaak blijkt niet dat hij zich rekenschap gaf van de werkelijke graad van zijn vermoeienis, die zich plots voor het ongeval kan openbaard hebben, of van zijn persoonlijke vatbaarheid voor intoxicatie wegens voormeld medicament.

Goossens t./ Algemeen Verzekeringsmaatschappij voor de Middenstand.

Gezien in eensluidend afschrift het vonnis der rechtbank van koophandel te Antwerpen de dato 10 januari 1969, waarvan geen betekening wordt voorgelegd en waar-

tegen op 10 maart 1969 een naar termijn en vorm regelmatig beroep werd ingesteld ;

Gezien het incidentieel beroep bij conclusie ;

Aangezien, ter bestrijding van de eis van appellant, strekkende tot betaling der verzekeringsvergoeding op grond ener polis « eigen schade » tussen partijen gesloten, de geïntimeerde assuradeur artikel 16 der wet van 11 juni 1874 inroept en beweert dat de litigieuze schade niet te zijnen laste valt omdat het ongeval waarbij de verzekerde wagen vernield werd, aan de zware fout van appellant-zelf zou toe te schrijven zijn ;

Aangezien, na beëindiging van zijn avondwerk te Herenthout op 27 augustus 1965 rond 23 uur, appellant naar Herentals reed, er een drietal glazen bier dronk en rond 2 uur 's nachts vertrok naar Nijlen, om zich dan, over Lier in de richting Bouchout te begeven, langs de Hagenbroeksesteenweg, waar hij, rond 3 uur, terwijl hij aan het sturen was, insluimerde en tegen telefoonpalen te pletter reed ;

Aangezien het onderzoek heeft uitgemaakt dat op het ogenblik der feiten, de alcoholhemie van appellant 1,48 gram per duizend ml. bloed bedroeg en hij door de Correctionele rechtbank werd vrijgesproken van de betichtingen van openbare dronkenschap en dronkenschap aan het stuur ;

Aanegzien het vanwege appellant, die bekend in de voorafgaande weken meermaals tot laat in de avond te hebben gewerkt, voorzeker een blijk van lichtzinnigheid was op zulke nachtelijke uren, de terugreis naar Kontich, waar hij woont, door nutteloze omwegen aanzienlijk te hebben verlengd en, in de vermoedenstoestand waarin hij verkeerde, een hoeveelheid alcoholische dranken te hebben verorberd die des te gevaarlijker was daar hij, in die periode, een geneeskundige behandeling met « valium » volgde — naar hij beweert —, welke arts enij wordt voorgesteld als zijnde van aard om bij gevoelige personen het optreden van alcoholintoxicatie te kunnen versnellen ;

Aangezien nochtans uit deze omstandigheden of uit de andere feitelijke elementen der zaak, geen bewijs voortvloeit dat appellant tijdens zijn rondrit van 27/28 augustus 1965 zich rekenschap gaf van de werkelijke graad zijner vermoedenis, die zich plots voor het ongeval kan geopenbaard hebben, of van zijn persoonlijke vatbaarheid voor intoxicatie ten tijde der feiten wegens voormeld medicament, waarvan de bijzondere werking in dat opzicht, hem niet noodzakelijk bekend was ;

Aangezien de Assurantiemaatschappij derhalve niet bewijst dat haar verzekerde zich bewust was van een mogelijke vermindering zijner bekwaamheid tot veilig sturen, noch dat hij door een vrijwillige, of met vrijwillige gelijk te stellen fout, de risico's buiten al de vooruitzichten van het verzekeringscontract verzwaarde ;

Aangezien het verlies van de wagen van appellant tegen sprekelijk werd geraamd op 58.000 frank, min een contractuele vrijstelling van 5.000 frank, en de overige gevraagde posten niet gerechtvaardigd zijn ;

Aangezien geen bewijs van « inmorastelling » wordt voorgelegd en dus geen verwijlrenten in aanmerking komen ;

Angezien om hogerstaande redenen, de tegeneis ongegrond voorkomt ;

Om deze redenen :

Het Hof,

Gelet op atikel 24 der wet van 15 juni 1935,

Alle andere, meer omvattende of strijdige besluiten verwerpend,

Ontvangt het hoofdberoep, evenals het incidenteel beroep ;

Bevestigt de beschikkingen van het bestreden vonnis,

waar eis en tegeneis ontvankelijk werden verklaard en de tegeneis als ongegrond werd afgewezen ;

Doet het aangevochten vonnis teniet voor al het overige ;

Wijzigende :

Verklaart de hoodeis gegrond en veroordeelt dienvolgens de Algemene Verzekeringsmaatschappij voor de Middenstand aan Goossens Marcel te betalen de som van 53.000 frank (Drieënvijftigduizend frank), met de gerechtelijke intresten en de gerechtskosten in eerste aanleg belopende in hoofde van Goossens 1041 frank + 120 fr. = 1161 frank ;

Veroordeelt geïntimeerde daarenboven tot al de gerechtskosten in beroep, begroot tot heden, aan de zijde van appellant op 2.905 frank en aan de zijde van geïntimeerde op nul frank, en tot een rechtsplegingsvergoeding van 2.000 frank ten voordele van appellant.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE KORTRIJK

1e Kamer. — 18 december 1969.

Voorzitter : M. Meersseman.

Referendaris : M. Vandekerckhove.

Advocaten : Mrs. Wullus en Albers.

Gerechtelijk Wetboek. — Betekening. — Aan handelsvennootschap. — Aan persoon. — Begrip. — Aan filiaal. — Domiciliekeuze.

De betekening van een dagvaarding aan een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid geschiedt aan de persoon als het afschrift aan de zaakvoerder ter hand gesteld wordt, zelfs indien dit niet op de maatschappelijke zetel gedaan wordt.

Een handelsvennootschap kan geldig op haar filiaal gedagvaard worden, wanneer voldoende blijkt dat zij er domiciliekeuze gedaan heeft. Deze keuze kan stilzwijgend geschieden voor in en met het filiaal gesloten zaken.

P.V.B.A. Transport Deroo t./ P.V.B.A. Cyrille Van Biervliet en Zonen.

Gezien de daging van 24 april 1969, waarbij de Pvba Van Biervliet jegens de Pvba Deroo de betaling vordert van 280.848 fr. met de gerechtelijke rente op de hoofdsom en de kosten van het geding ;

Gezien ons verstekvonnis van 8 mei 1969, betekend op 29 mei 1969 met inbeslagneming van 13 juni 1969 ;

Gezien het exploit van verzet dd. 27 juni 1969 ;

Gehoord de partijen in hun middelen en besluiten ;

Overwegende dat het verzet, tijdig aangetekend en behoorlijk gemotiveerd, ontvankelijk is, hetgeen de hoofdeiseres overigens niet ontkent ;

Dat de motieven van het verzet als volgt luiden :

1. de dagvaarding, het vonnis en de uitvoeringsprocedure zijn nietig vermits betekend aan de Pvba Deroo te Lange-mark, Boezingestraat nr. 21 « zijnde slechts een bijhuis van opposante, die haar maatschappelijke zetel heeft te Merksem-Antwerpen, waar zij ook in het handelsregister is ingeschreven » ;

2. de factuur van 24 oktober 1968, groot 71.400 fr., is betaald op 25 oktober 1968 langs de Generale Bankmaatschappij ;

3. opposante vraagt in bijkomende orde termijnen van resp. 20.000 fr. per maand ;

Overwegende dat de hoofdeiseres met geen enkel ingeroepen motief akkoord gaat ;

Overwegende dat de betekening van procesakten aan een rechtspersoon geregeld is in art. 34, 35 en 42, 5e lid, Gerechtelijk Wetboek ;

Dat art. 33 handelt over de betekening aan een particulier persoon ;

Dat art. 34 luidt : de betekening aan een rechtspersoon wordt geacht aan de persoon te zijn gedaan wanneer het afschrift van de akte is ter hand gesteld aan het orgaan dat krachtens de wet of de statuten bevoegd is om de rechtspersoon, zelfs samen met anderen, in rechte te vertegenwoordigen ;

Dat hier de betekening van de daging gebeurd is aan de Pvba Deroo met zetel te Langemark, Boezingestraat 21, alwaar zijnde en sprekende met de h. Gaston Deroo, beheerder van de maatschappij, die aanvaard heeft het origineel te tekenen voor ontvangst van de kopie ;

Dat Gaston Deroo, zaakvoerder is van de Pvba, hetgeen de Pvba aanvaardt, zodat de betekening gebeurd is aan de rechtspersoon zelf krachtens art. 33 en 34 G.W. ;

Dat art. 35 G.W. voorziet dat indien de betekening niet aan de persoon kan worden gedaan (hetgeen ter zake niet het geval was daar de betekening gebeurde aan persoon) zij dan voor een rechtspersoon geschiedt aan de maatschappelijke zetel (zoals art. 42, 5°, verder bepaalt) ;

Overwegende dat de betekening van de dagvaarding ter zake gebeurd is aan de persoon zelf ;

Overwegende nog dat art. 42 in enkele bijzondere gevallen de plaats bepaalt waar de betekening moet worden gedaan ;

Dat dit ontwerp ingegeven is door art. 69 van de oude R.V. (verslag over de Gerechtelijke Hervorming door Van Reepinghen, Deel I, blz. 63, 2de lid) ;

Dat de rechtbank dienvolgens het oude art. 69 R.V. nakijkt alsmede de rechtspraak dienaangaande ;

Dat de Pvba Deroo in haar verzetexploot Langemark een bijhuis noemt van opposante ;

Dat een handelsvennootschap met bijhuizen geldig kan gedagvaard worden voor één van hen wanneer voldoende blijkt dat zij daar woonstkeuze heeft gedaan ;

Dat deze woonstkeuze stilzwijgend kan geschieden voor de handelszaken in en met die bijhuizen gesloten (R.P.D.B., V°, Exploit, nr. 575 en 576, met rechtspraak) ;

Dat deze woonstkeuze eveneens kan spruiten uit de verschijning zelf van de vennootschap op de dagvaarding of betekeningen (eodem loco, nr. 577) ;

Dat deze woonstkeuze nog spruit uit het feit dat de litigieuze handelingen gebeurd zijn met dit bijhuis en het orgaan van de vennootschap in dit bijhuis (nr. 578) ;

Overwegende dat de facturen ter zake opgemaakt zijn aan het adres te Langemark en de handelsoveroperaties gesloten werden met de zaakvoerder aldaar ;

Dat de Pvba Transport Deroo in haar briefhoofden Langemark vermeldt als bijkantoor ;

Overwegende dat de beide voormelde redenen pleiten voor de geldigheid van de gedane betekeningen ;

Overwegende dat opposante, wier schuld bewezen is, op haar beurt haar bevrijding moet bewijzen (art. 1315 B.W.) ;

Dat de hoofdeiseres de storting van 71.000 fr. voornoemd, gedaan door de zuster van de zaakvoerder, een borgstelling noemt maar geen betaling met het gevolg dat de hoofdeiseres, na betaling door de Pvba, deze som aan Deroo Geneviève moet teruggeven vermits de borgstelling een bijkomend karakter heeft ;

Overwegende dat opposante het tegendeel niet bewijst ;

Overwegende dat de rechtbank aan opposante geen uitsel van betaling toestaat vermits benzine in de regel vlug moet worden betaald, de facturen meer dan één jaar oud zijn, opposante sinds de daging van 24 april 1969 geen enkele afkorting heeft betaald (had zij 20.000 fr. per maand betaald dan ware reeds 180.000 fr. betaald geworden) en zij geenszins bewijst dat zij ongelukkig is ;

Om deze redenen :

De Rechtbank, alle andere besluiten afwijzend,

Ontvangt het verzet doch verklaart het ongegrond ;

Bekrachtigt het bestreden vonnis en verwijst opposante tot alle kosten van het verzet, inbegrepen 500 fr. rechtsplegingsvergoeding voor de hoofdeiseres die geen verzet heeft aangetekend en gelijk krijgt ;

Verklaart het vonnis uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande elke voorziening en zonder borgstelling.

BOEKBESPREKING

Alex JACQUEMAIN en Guy SCHRANS. — *Le Droit Economique. « Que sais-je ? »*. Paris. Press. universitaires de France 1970, 126 blz.

In de zeer bekende serie « Que sais-je ? » worden dikwijls in beknopte vorm uitstekende synthesen gepubliceerd van sommige takken der wetenschap in hun tegenwoordige stand. Dit is thans het geval geweest voor het economisch recht in het boekje « Le Droit économique », dat geschreven werd in samenwerking door 2 van onze landgenoten, de heren Alex Jacquemain, docent aan de Universiteit te Leuven en Guy Schrans, docent aan de Universiteit te Gent.

De vraag naar het wezen van het economisch recht werd in de laatste jaren reeds meermaals in vele wetenschappelijke geschriften gesteld. De meningen zijn erg verdeeld. Kan het economisch recht aangemerkt worden als een afzonderlijke welbepaalde tak van de rechtswetenschap of is het integendeel een techniek die door de studie van de interdisciplinaire verhoudingen tussen verschillende onderafdelingen van het recht en de economische feiten op het recht zelf een bepalende invloed uitoefent? Op deze vraag willen de auteurs een antwoord geven.

Na eerst een kort onderzoek te hebben ingesteld aangaande de oorsprong van het economisch recht, die ze vooral in Duitsland terugvinden, wijden schrijvers uit over de wederzijdse afhankelijkheid van het recht en de economie. Het economisch systeem fungeert binnen een kader, getrokken door het rechtstelsel. Een zekere vorm van eigendom, van contractuele vrijheid, van patrimoniale aansprakelijkheid en van vrije mededinging, spijs zekere beperkingen, ligt aan de basis van de economische betrekkingen. En van de andere kant dwingt de doeltreffendheid van het economisch gebeuren dat door het juridisch regime bepaalde normen worden opgelegd om deze efficiëntie te waarborgen. Terwijl van de andere kant weer zekere waarden van sociale solidariteit van rechtszekerheid, die strijdig kunnen zijn met de economische doelmatigheid, door het juridisch stelsel moeten opgelegd worden.

Er is dus een voortdurende wisselwerking tussen recht en economie en wanneer de juridische orde ten dinsten kan gesteld worden van het economisch leven, stelt het toch zijn eigen interne en externe vereisten die zich soms verzetten tegen de economische doelmatigheid.

Talrijke factoren dragen bij tot de ontwikkeling van het economisch recht. Soms zijn het tijdelijke gebeurtenissen zoals oorlogen en economische crisissen die de staat er toe brengen de economie te reglementeren. Er is echter één blijvende omstandigheid die in het tegenwoordig tijdsgewricht een bepalende rol vervult, nl. de overgang naar een industriële economie. De vereisten van de nieuwe industriële staat dringen meer en meer in ons dagelijks leven door.

Dit geeft aanleiding tot een dichter aansnoeren van de verhoudingen tussen recht en economie, zowel op het gebied van de private belangen, door de ontwikkeling van het professioneel recht, de rechtstreekse bescherming door de openbare macht, de verstandhouding tussen de vertegenwoordigers van de staat en de verschillende eco-

nomische en sociale korpsen en ook de samenwerking tussen beiden.

De staatsstussenkomst verwezenlijkt zich hoofdzakelijk door het economisch dirigisme en de planificatie of programmatie die bepaalde aspecten vertonen zowel in het publiek als in het privaatrecht. Zo kan bv. wat het eerste betreft het plan de discrectionaire macht van de administratie of de soevereiniteit van de staat niet beperken en het kan ook niet onderworpen worden aan jurisdictioneel toezicht. In het privaatrecht zullen verschillende technieken toegepast worden met het doel het spaarwezen te mobiliseren ten voordele van de investeringen. Wanneer de staat zelf als handelaar optreedt dienen zich een hele reeks problemen aan betreffende de verhouding van de publieke onderneming met het gemeen recht der economische activiteit.

Ook de opbouw van de plurinationale gemeenschappen opent nieuwe terreinen voor de economie en oefent ook haar grote invloed uit op de juridische reglementering.

De auteurs bespreken dan het begrip van economisch recht zoals dit zich voordoet in de verschillende juridische systemen in Frankrijk, in België, in de Duitse Bondsrepubliek, in Nederland, Italië, Engeland, de Verenigde Staten om dan verder aandacht te vestigen op het Europees economisch recht en ook nog uit te wijden over de toestand in de socialistische landen.

Uit dit breed onderzoek blijkt dat er aanhangers zijn van het economisch recht als zelfstandige discipline, waarvan de enen een enge en de andere een brede opvatting huldigen, terwijl in sommige landen, waartussen België vele auteurs het economisch recht meer beschouwen niet als een nieuwe discipline, maar als een techniek die een nieuwe optiek opent op verschillende traditionele rechtstakken.

De bepaling van het economisch recht vinden de auteurs ten slotte in een wetenschappelijke studie van de verbanden tussen de rechtswetenschap en de economie.

Na de grote themas die in het economisch recht voorkomen te hebben uitgestippeld, wordt het werk besloten met een hoofdstuk aangaande het karakter en de methoden van het economisch recht. Het vertoont in de eerste plaats een grote beweeglijkheid en een grote kneedbaarheid van de begrippen, die soms aan de jurisdicties zeer lastige problemen voorleggen.

De normen van dit recht zijn minder bedoeld voor fysieke personen of rechtspersonen, doch meer voor sociaal-economische entiteiten zoals de onderneming. De interpretatie van het economisch recht stelt uiterst delicate vraagpunten, wat betreft de grenzen tussen administratieve en jurisdictionele beoordeling. Zou het wenselijk zijn dat er een economische magistratuur zou opgericht worden?

Ten slotte worden nog de brede waaier ver uiteenlopen de sancties onder het oog genomen die bij overtredingen van het economisch recht kunnen toegepast worden.

Het boekje dat door de beide auteurs werd samengesteld is een uitstekende synthese van een zeer actueel onderwerp. Het geeft blijk, niet enkel van uitgebreide kennis, doch vooral van scherp doorzicht en van voortreffelijke wetenschappelijke beheersing van deze zo nieuwe stof. Het is vlot geschreven en munt uit door bijzondere duidelijkheid en het ware te hopen dat het door vele van onze juristen zou gelezen worden.

René Victor.

INGEZONDEN BIJDRAGE

Nieuw Recht op komst.

1. Bewaargeving - Hotelhouders.

De regering heeft bij de Kamer van volksvertegenwoordigers een wetsontwerp betreffende de aansprakelijkheid van hotelhouders ingediend. Het heeft tot doel het Belgisch intern recht in overeenstemming te brengen met de bepalingen die neergelegd zijn in de op 17 december 1962 te Parijs ondertekende Overeenkomst nopens de aansprakelijkheid van hotelhouders voor zaken van hun gasten. In het Burgerlijk Wetboek worden de artikelen 1952, 1953 en 1954 vervangen en nieuwe artikelen 1954bis, ter en quater ingevoegd.

Zie de memorie van Toelichting en het advies van de Raad van State in Stuk Kamer 569 (1969-1970), nr. 1.

2. Wettelijke interesten.

Een wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger Lindemans strekt ertoe de wettelijke interestvoet tijdelijk te verhogen tot 7 % in burgerlijke zaken en tot 9 % in handelszaken.

Zie Stuk Kamer 594 (1969-1970), nr. 1.

Ook in Nederland werd onder verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie een wetsontwerp tot aanpassing van de zgn. wettelijke rente ingediend. In het Mededelingenblad van het Stafbureau Voorlichting van het Nederlandse Ministerie van Justitie verscheen hierover het volgende bericht:

De wettelijke rente is de rente die de schuldeiser krachtens de wet (artikelen 1286 en 1804 B.W.) bij wijze van schadevergoeding kan vorderen van de schuldenaar die nalatig is in de voldoening van een geldsom. Die rente is vastgesteld op vijf procent (Wet van 22 december 1857, Stb. 171).

Het bezwaar is dat de wettelijke rente op het ogenblik te laag is en in het algemeen, door vastlegging in de wet, niet op eenvoudige manier kan worden aangepast aan de heersende rentestand. Het wetsontwerp stelt daarom voor de hoogte van de wettelijke rente voortaan bij algemene maatregel van bestuur te laten regelen. De bedoeling van de Minister is — aldus de memorie van toelichting bij het wetsontwerp — om straks in de algemene maatregel van bestuur een exact percentage op te nemen dat de gemiddelde bankrente zo goed mogelijk benadert. Men zal daarbij uitgaan van het promessendisconto van de Nederlandsche Bank. Dit disconto dient in het algemeen met ongeveer drie procent te worden verhoogd om te komen tot het percentage dat gemiddeld door de handelsbanken voor diverse soorten crediet wordt berekend. Bij wijziging van de gemiddelde bankrente zal de algemene maatregel van bestuur gewijzigd worden. Mocht blijken dat op deze wijze de wettelijke rente en de gemiddelde bankrente te veel of te lang uiteenlopen, dan zou men kunnen overwegen om in de algemene maatregel van het bestuur niet een exact percentage vast te stellen, maar de wettelijke rente te koppelen aan een algemene wisselende maatstaf, bijvoorbeeld het percentage van het promessendisconto. Het noemen van een exact percentage in de algemene maatregel van bestuur is echter duidelijker en maakt de berekening van de wettelijke rente eenvoudiger. Daarom geeft de Minister daaraan vooralsnog de voorkeur.

Een ander bezwaar van de huidige regeling is dat de rente pas begint te lopen wanneer ze in rechte gevorderd wordt, dus bij de dagvaarding. Dit bezwaar wil het wetsontwerp ondervangen door aan de bestaande regeling — de rente gaat in bij de dagvaarding — de mogelijkheid toe te voegen dat de wettelijke rente gaat lopen los van een

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

eventuele dagvaarding. Als de schuldeiser namelijk nadat zijn vordering opeisbaar is geworden, de schuldenaar schriftelijk aanmaant met de mededeling dat hij in geval van verdere vertraging aanspraak maakt op vergoeding van rente, wordt de wettelijke rente berekend vanaf de dag van aanmaning. Het is dan niet meer nodig een proces aan te spannen alleen om aanspraak te kunnen maken op de wettelijke rente.

3. Handelshuurovereenkomsten.

Op 12 februari 1970 heeft de Kamer van volksvertegenwoordigers een voorstel tot wijziging van de wet van 30 april 1951 op de handelshuurovereenkomsten goedgekeurd (Parlementaire handelingen — Kamer, 1969-1970, nr. 31, blz. 11).

Volgens art. 1 van het voorstel wordt het eerste lid van art. 13 vervangen door de volgende tekst: « De huurder heeft het recht, bij voorkeur boven alle andere personen, de hernieuwing van zijn huurovereenkomst te verkrijgen om dezelfde handel voort te zetten, hetzij bij het verstrijken ervan, hetzij bij het verstrijken van de eerste of de tweede hernieuwing, voor een duur van negen jaar, behoudens akkoord van partijen dat blijkt uit een authentieke akte of uit een voor de rechter afgelegde verklaring. Dit recht is beperkt tot drie hernieuwingen ».

De derde hernieuwing is inzonderheid van belang voor de contracten die krachtens art. 33 handelshuurbetw. al twee keren hernieuwd zijn en waarvan de tweede hernieuwing verstrijkt op 20 november 1970. Art. 2 van het goedgekeurde voorstel bepaalt: « Onverminderd de in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissingen is deze wet toepasselijk op de datum van de bekendmaking ervan lopende handelshuurovereenkomsten. Voor de handelshuurovereenkomsten ten aanzien waarvan de periode waarin de derde hernieuwing had kunnen worden gevraagd, verstreken is, wordt een nieuwe termijn van drie maanden geopend, ingaande op de eerste dag van de maand volgend op de bekendmaking van deze wet ».

De indiener van het voorstel, de heer Saint-Remy, herinnerde er in zijn toelichting aan dat er een tendens bestaat om iedere beperking van het recht op opeenvolgende hernieuwingen af te schaffen. De heer Lindemans stelde in een amendement voor de woorden « dit recht is beperkt tot twee hernieuwingen » weg te laten. Beiden meenden echter dat het initiatief om onbeperkte hernieuwingen te verlenen beter op zijn plaats is in een grondige hervorming. Bij de bespreking in de Commissie voor de Justitie is gebleken dat ze positief staat tegenover onbeperkte hernieuwingen (zie het verslag Charpentier in Parlementaire bescheiden — Kamer, 1969-1970, 494, nr. 4). Vergelijk daarmee het systeem van de nieuwe pachtwet.

C. C.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jg. 1970 - nr. 3.

Gebruik der talen. — Aansprakelijkheid der gemeenten. — Burgerlijke Stand. — Gemeenten. — Commissie van Openbare Onderstand. — Stedebouw. — Vreemdelingenpolitie. — Onbevaarbare waterlopen.

Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht, jg. 1970 - nr. 1.

Buch H., De administratieve procedure in België. — Festen J.J.M., de Financiële positie der Nederlandse gemeenten.

Tijdschrift van de Vrederechters, jg. 1970 - nr. 1. Rechtspraak.

Belgische Rechtspraak in Handelszaken, jg. 1969 - nr. 9-10. Rechtspraak.

Tijdschrift voor Aannemingsrecht, jg. 1969 - nr. 1.

Vandenbossche J., De aanbestedingen van de Gemeenten. — Rechtspraak.

Nederlands Juristenblad, jg. 1970 - nr. 14.

Possen F.H.M., Het einde van de overgangsperiode van de Europese Economische Gemeenschap.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie, jg. 1970 - nr. 5080.

Kleyn W.M., Enige aspecten van verkoop van andersmans goed.

Ars Aequi, jg. 1970 - nr. 3.

Boon P.J., Voor en na de zesdaagse oorlog. — Expo '70 Osaka.

Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, jg. 1969 - nr. 3-4.

Wieacker F., Augustus und die Juristen seiner Zeit. — Watson A., Narrow, Rigid and Literal Interpretation in the Later Roman Republic. — Wacke A., Prozessformel und Beweislast im Pfandrechtsprätendentenstreit. — Katzoff R., The Provincial Edict in Egypt. — MacCormack G., Formalism, Symbolism and Magic in Early Roman Law. — van den Brink H., Genesis 23: Abrahams koop. — Horn N., Literaturgeschichtliche Aspekte der Rezeption in Spanien. — Gouron A., Juristes originaires des Pays-Bas à l'Université de Montpellier au moyen âge. — Verdam P.J., Het Hooggerechtshof over Surinaamse zaken rechtsprekend naar Romeins-Hollands recht. (1809-18383). — Simon D., Revocatio in duplum. — Bosch J.W., Quelques remarques sur la sécularisation du droit pénal au XVIII^e siècle en Belgique et aux Pays-Bas.

Nieuwe Literatuur over Oorlog en Vrede, jg. 1970 - nr. 3. Boekbespreking.

Journal des Tribunaux, jg. 1970 - nr. 4696.

Masson J.P., Les personnes (1967 à 1969).

Annales de Droit, jg. 1969 - nr. 4.

F.R., Le contrôle de la constitutionnalité des lois. — Ritterspach P., Le rôle de la Cour Constitutionnelle Fédérale dans l'organisation politique et judiciaire de la République Fédérale Allemande. — Tunc A., Le contrôle de la constitutionnalité des lois aux États-Unis. — Maroy P., Le contrôle de la constitutionnalité des lois en Italie. — De Visscher P., Réflexions sur le contrôle de la constitutionnalité des lois en Belgique.

Revue Générale des Assurances et des responsabilités, jg. 1970 - nr. 3.

Voisinage. — Res. Pouv. publics. — Transports. Ascenseur. — Cir. Routière. Lois fond. — Domm. — Int. Lésion morale.

Revue de Droit Intellectuel, jg. 1969 - nr. 12.

Cazenave R., La propriété industrielle en Afrique noire francophone.

Cahiers de Droit Européen, jg. 1970 - nr. 1.

Bebr G., Les dispositions de droit communautaire directement applicables. — Hirsch A., Vers l'universalité de la faillite au sein du Marché commun ?

Recueil Dalloz Sirey, jg. 1970 - nr. 12.

Hémard J., Terré F. et Mabilat P., La réforme de la réforme des sociétés commerciales (suite...).